

Primjena standardnih školskih slova u primarnom obrazovanju

Vidović, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:393861>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

VALENTINA VIDOVIĆ

DIPLOMSKI RAD

**PRIMJENA STANDARDNIH ŠKOLSKIH
SLOVA U PRIMARNOM
OBRAZOVANJU**

Zagreb, srpanj 2018.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Zagreb)**

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Valentina Vidović

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Primjena standardnih školskih slova u primarnom obrazovanju

MENTOR: dr. sc. Martina Kolar Billege

SUMENTOR: doc. dr. sc. Vesna Budinski

Zagreb, srpanj 2018.

SADRŽAJ

Sažetak	1
Summary	2
1. UVOD	3
2. Primarno obrazovanje i Nastavni plan i program za osnovnu školu	4
3. Nastavni predmet Hrvatski jezik.....	5
3.1. Nastavna područja predmeta Hrvatski jezik.....	7
4. Kultura pisanja.....	9
5. Pisanje.....	10
6. Nastava početnoga čitanja i pisanja	12
7. Položaj ruke, tijela i pisaljke.....	15
8. Početnica.....	17
9. Standardizacija – projekt <i>Jezično-likovni standardi</i>	19
9.1. Izgled slova.....	22
10. Prethodna istraživanja	28
11. Metodologija istraživanja.....	31
11.1. Cilj istraživanja.....	31
11.2. Problemi istraživanja	31
11.3. Hipoteze	31
11.4. Varijable.....	32
11.5. Uzorak.....	32
11.6. Prikupljanje podataka	32
11.7. Instrument istraživanja.....	33
12. Rezultati istraživanja.....	33
12.1. Odstupanje u svakom pojedinom slovu.....	35
12.2. Odstupanje u specifičnom povezivanju određenih slova.....	39
12.3. Narušavanje čitljivost teksta	41
13. Rasprava.....	42

14. ZAKLJUČAK	46
LITERATURA.....	47
PRILOZI	51
ŽIVOTOPIS	Error! Bookmark not defined.
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	60
Izjava o javnoj objavi rada	Error! Bookmark not defined.

Sažetak

Nastava početnoga čitanja i pisanja specifično je područje nastave Hrvatskoga jezika. Sukladno tome, ima posebne zahtjeve i načela poučavanja. Poučavanje pisanja temelji se na standardnom školskom slovopisu, koji je uveden Hrvatskim pravopisom (2013) i obavezan za primjenu u svim materijalima za učenike (početnice, radne bilježnice, slovarice, bilježnice i ostali materijali). Svrha je rada *Primjena standardnih školskih slova u primarnom obrazovanju* ispitati u kojoj mjeri učenici četvrtih razreda osnovnih škola s područja Republike Hrvatske odstupaju od slovopisa, u svakom pojedinom slovu i u specifičnom povezivanju određenih slova te je li u tekstovima učenika narušena čitljivost. Statistički značajne razlike utvrđene su s obzirom na spol učenika i godine radnog staža učitelja. Rezultati su pokazali da statistički značajno više odstupaju dječaci u pisanju nekih slova, kao i u povezivanju. Učenici učitelja s više godina radnoga staža uglavnom su manje odstupali od slovopisa nego učenici učitelja s manje godina radnoga staža. Čitljivost učeničkih radova u većini slučajeva nije narušena.

Ključne riječi: nastava početnog čitanja i pisanja, standardna školska slova, povezivanje slova, čitljivost.

Summary

Teaching primary reading and writing is a specific area of teaching the Croatian language. Accordingly, it has special requirements and principles of teaching. Teaching writing is based on the standard school orthography, introduced by the Croatian Spelling Dictionary (2013), the use of which is mandatory in all student materials (textbooks, workbooks, spelling books, notebooks and other materials). The purpose of the paper *The Application of Standard School Letters in Primary Education* is to examine the extent to which pupils of fourth grade primary schools from the Republic of Croatia deviate from the orthography, taking into account each single letter and the specific connections of certain letters. Apart from that, the paper also examines whether the texts of the students have been violated legibly. The statistically significant differences were determined according to the sex of the pupils and the working life of their teachers. The results have shown that boys diverge statistically significantly more both in writing certain letters and in connecting letters. Pupils taught by teachers with more work experience are generally less diverging from the standard orthography than the pupils taught by teachers with less work experience. In most cases, the readability of the written student work is not violated.

Key words: teaching primary reading and writing, standard school letters, connecting letters, readability.

1. UVOD

Poučavanje početnoga čitanja i pisanja područje je metodike hrvatskoga jezika, odnosno metodike početnoga čitanja i pisanja. Ovo specifično područje ima vrlo velik značaj u cjelokupnome procesu poučavanja učenika.

Uvođenjem standardnog školskog pisma od školske godine 2014./2015. poučavanje pisanja značajno je promijenjeno. U praksi i u znanstvenim istraživanjima pokazalo se da postoje mnogi problemi, koji se najčešće očituju u pogrešnom poučavanju i nepoštivanju slovopisa. Ovaj rad istražit će rukopis učenika četvrtih razreda, kako bi se formirale dodatne spoznaje toga područja.

U ovome radu govorit će se općenito o primarnom obrazovanju i dokumentu po kojem se poučavanje odvija, Nastavnom planu i programu (MZOŠ, 2006). Zatim će se govoriti o nastavnome predmetu Hrvatski jezik i o njegovim područjima. U poglavljima o pisanju govorit će se općenito o vještini pisanja, njenoj važnosti i ulozi u poučavanju. Zatim će se ukratko govoriti o položaju ruke, tijela i pisaljke, koji su vrlo važni pri poučavanju pisanja. Slijedi poglavlje o nastavi početnoga čitanja i pisanja, gdje se govori o nekim ključnim pojmovima toga područja. Poglavlje o početnici ističe važnost i ulogu same početnice u poučavanju. Prikazan je i primjer dviju udžbeničkih jedinica, za poučavanje formalnoga i rukopisnoga slova. U poglavlju o projektu *Jezično-likovni standardi* navedene su osnovne informacije o projektu, kao i njegov cilj. Prikazane su i znanstveno utemeljene činjenice na kojima se školsko pismo temelji. U prethodnim je istraživanjima istaknuto nekoliko istraživanja koja su značajna za područje ovoga rada. Nakon toga slijedi istraživački dio rada i zaključak.

2. Primarno obrazovanje i Nastavni plan i program za osnovnu školu

Osnovno školovanje u trajanju od 8 godina prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008) je obavezno za sve učenike u Republici Hrvatskoj. Prva faza školovanja naziva se primarno obrazovanje, koja obuhvaća prva četiri razreda osnovne škole. Vodeći se Međunarodnom standardnom klasifikacijom obrazovanja (International Standard Classification of Education – ISCED), primarno razdoblje spada u razinu ISCED 1, koja podrazumijeva uvođenje učenika u sustav obrazovanja u nacionalnim obrazovnim institucijama (Kolar Billege, 2014). Karakteristično za ovo razdoblje jest da gotovo sve predmete predaje jedan nastavnik (učitelj), dok na svim ostalim stupnjevima obrazovanja djeluju predmetni nastavnici.

Školski sustav u Republici Hrvatskoj organiziran je u predmetno-satnome sustavu, gdje je osnovna jedinica nastavni sat u trajanju od 45 minuta (Kolar Billege, 2014). Temeljni dokument po kojem se odvija nastava je Nastavni plan i program za osnovnu školu (MZOŠ, 2006). Nastavni plan za provedbu nastavnoga programa odnosi se na broj tjednih, tj. godišnjih sati za svaki pojedini predmet po razredima. Tako je za nastavni predmet Hrvatski jezik predviđeno 5 sati tjedno, tj. 175 sati godišnje za prvih šest razreda, dok je u sedmome i osmome razredu fond sati smanjen na 4 sata tjedno, tj. 140 sati godišnje. Nastavni program određen je za svaki predmet po razredima. Programom su ukratko definirani ciljevi i zadaće koje se izvođenjem nastavnoga predmeta žele postići, dok se u nastavku nalazi popis nastavnih područja, tema, ključnih pojmova i obrazovnih postignuća. Strukturiran je na način da se „određuje širina, dubina i slijed poučavanja“ (Kolar Billege, 2014, str. 25). Pojam širine odnosi se na količinu sadržaja koje program obuhvaća, dubina se odnosi na iscrpnost sadržaja koje se poučava, dok se slijed poučavanja odnosi na poredak programskih cjelina i sadržaja po stupnjevima obrazovanja (Bežen, 2008 prema Kolar Billege, 2014). S obzirom da se prema višim stupnjevima obrazovanja nastavni sadržaj širi i produbljuje, neki sadržaji će se ponavljati. Ta pojava naziva se vertikalno-spiralno programiranje, a odnosi se na to da se sadržaj „raspoređuje tako da kreće od najniže razine prepoznavanja pojma (...) pa se taj pojam razvija u dubinu i širinu tako da se cjelovito i primjereno interiorizira“ (Kolar Billege, 2014, str. 25).

Nastavni program za nastavni predmet Hrvatski jezik sastoji se od četiri područja: jezik, jezično izražavanje, književnost (uključujući popis obavezne i preporučene lektire) i medijska kultura (uključujući popis preporučenih filmova). U programu za prvi razred nalazi se posebno nastavno područje – početno čitanje i pisanje. Važno je napomenuti kako broj sati po pojedinim nastavnim područjima nije definiran, već svaki nastavnik organizira nastavu prema vlastitome nahođenju, kombinirajući nastavne teme.

3. Nastavni predmet Hrvatski jezik

Nastavni predmet materinskoga jezika temelj je cjelokupnog obrazovanja jer se nastava drugih predmeta odvija na materinskom jeziku, a i na materinskom vršimo svakodnevnu komunikaciju, susrećemo ga i s njime smo okruženi u svim područjima života. Hrvatski standardni jezik je jezik službene komunikacije, pisane i govorene, za sve govornike hrvatskoga jezika. Navedeno govori o važnosti poznavanja materinskoga, tj. hrvatskoga jezika. Sukladno tome, Hrvatski jezik je najopsežniji nastavni predmet u osnovnoškolskom obrazovanju. Temeljni cilj nastave Hrvatskoga jezika je „osposobiti učenike za jezičnu komunikaciju koja im omogućuje ovladavanje sadržajima svih nastavnih predmeta i uključivanje u cjeloživotno učenje“ (MZOŠ, 2006, str. 25). Također, zadaća je nastave Hrvatskoga jezika da „učenici nauče komunicirati, iskazivati svoje misli i osjećaje te primati poruke drugih na materinskom jeziku“ (Bežen, 2002). Nadalje, cilj nastave Hrvatskoga jezika također je poučiti i približiti učenike standardnome jeziku (Kolar Billege, 2015).

„Standardni je jezik opisan u normativnim priručnicima: u normativnome rječniku, normativnoj gramatici i normativnome pravopisu. U rječniku hrvatskoga jezika navedene su riječi koje pripadaju hrvatskome jeziku, u gramatici je opisano kako se riječi oblikuju i povezuju u rečenice i tekst, a u pravopisu se nalaze pravila vezana uz pisanje pojedinih riječi, pravopisnih i rečeničnih znakova, riječi iz stranih jezika i sl.“ (Alerić i Gazdić-Alerić, 2013, str. 7).

Hrvatski jezik obiluje lokalnim govorima (podijeljen na tri razine: narječja, dijalekti i govori) (Bežen, 2002) i zato je važno mlade naraštaje poučiti standardu, koji je univerzalno primjenjiv, razumljiv i jednak za sve.

Poučavanje nastavnih sadržaja temelji se na sljedećim jezikoslovnim disciplinama: leksikologiji, fonetici, fonologiji, gramatici, pravopisu, pravogovoru, stilistici i

dijalektologiji (Bežen i Reberski, 2014). Proces prijenosa i prilagodbe sadržaja iz matičnih znanosti u nastavni predmet naziva se didaktički prijenos (transfer) (Bežen, Budinski i Kolar Billege, 2012). Taj pojam odnosi se na „proces prijenosa znanja iz izvorne znanosti u nastavni program, odnosno iz znanstvenoga u didaktički diskurs, a to znači i u metodički diskurs, kada se prijenos ne promatra na općoj didaktičkoj razini, nego na razini pojedinih metodika“ (Kolar Billege, 2014).

Tijekom prvoga razreda učenici se upoznaju s temeljnim sadržajima iz područja fonetike (učenje glasova i slova), morfologije (učenje pojma riječi), sintakse (učenje pojma rečenice) te s osnovnim pravopisnim i pravogovornim pravilima (Bežen i Reberski, 2014). U školu sva djeca dolaze s formiranim govornim modalitetom jezika, na kojem će se temeljiti komunikacija. Tijekom poučavanja čitanja i pisanja, pomoću metodičkih će postupaka učenici usvojiti prijenos glasa u slovo, odnosno proces prijenosa govorenog modaliteta jezika u pisani modalitet (Kolar Billege i Budinski, 2015). Usvajajući nove sadržaje, učenici će „znanje o riječima temeljiti na procesima usvajanja, učenja i ovladavanja materinskim jezikom i imanentnoj gramatici“ (Budinski i Barun, 2013, str. 32).

Poučavanje se na satima Hrvatskoga jezika odvija kroz osnovne jezične djelatnosti: govorenje, slušanje, čitanje i pisanje. Govor je sposobnost i djelatnost da osoba izrekne svoje misli i osjećaje pomoću artikuliranih glasova i riječi, stoga je usko povezan s jezikom i mišljenjem (Bežen, 2002). Zadaća je nastavnika da metodičkim postupcima aktivira učenikove misaone jezične strukture i potakne govornu jezičnu produkciju (Budinski, 2015). U prvome je razredu govor neraskidivo povezan sa slušanjem, ali i sa čitanjem jer čitanje jest govorenje napisanoga teksta. „Slušanje je radnja slušnih organa kojom se zapažaju govor i drugi zvukovi“ (Bežen, 2002, str. 13). U kontekstu nastave i poučavanja, učenik sluša radi primanja informacija i poruka, da bi razumio druge učenike i da bi oponašanjem pravilnoga govora i on sam pravilno govorio (Budinski, 2015). Čitanje i pisanje su jezične djelatnosti koje dijete, formalno gledajući, tek treba usvojiti tijekom prvoga razreda osnovne škole. Čitanje je za učenike vrlo složen proces. Da bi mogao čitati, on mora poznavati sva slova, ali i jezik i osnovna jezična pravila. Osim toga, pročitano se mora i razumjeti jer čitanje bez razumijevanja nema svrhe. Zadaća je učitelja da metodičke postupke koje će primjenjivati uskladi s „kognitivnim i psiholingvističkim razvojem učenika, procesima koji uključuju proizvodnju jezika, razumijevanje jezika i usvajanje jezika

te razinama ovladanosti materinskim jezikom“ (Budinski, 2015). Pisanju se djeca poučavaju paralelno s čitanjem, što nam govori da su ove jezične djelatnosti neraskidivo povezane. Kao i čitanje, pisanje je vrlo složen proces, jer od učenika zahtijeva visoku mentalnu aktivnost (pamćenje, razmišljanje, motorika i sl.). „Napisana riječ ponajprije vrijedi po onom što znači, a tek onda po svom grafičkom izgledu i oblikovanosti“ (Bežen, 2002, str. 17), što znači da tijekom učenja pisanja dijete paralelno usvaja i značenje, oblik i funkciju slova i riječi (Bežen, 2002).

3.1. Nastavna područja predmeta Hrvatski jezik

Nastavni predmet Hrvatski jezik organiziran je u pet nastavnih područja: hrvatski jezik ili jezik u užem smislu, jezično izražavanje, književnost, medijska kultura i početno čitanje i pisanje (samo u prvome razredu).

Područje jezika obuhvaća sadržaje gramatike (ili slovnice), pravopisa i pravogovora, što su ujedno i matične discipline područja (Bežen, 2008). Postepeno usvajajući teme, učenici će biti upoznati s odabranim sadržajima različitih matičnih disciplina, kao što su fonologija, morfologija, tvorba riječi, sintaksa i leksikologija (Bežen, Budinski i Kolar Billege, 2012). U prvome razredu osnovna svrha područja jezika jest učenike upoznati s temeljnim elementima hrvatskoga jezika, a to su glas, slovo, riječ i rečenica (Bežen i Reberski, 2014). Osim toga, učenici će usvajati osnovna pravila o pisanju velikoga početnoga slova te o upotrebi interpunkcije.

Poučavanjem sadržaja jezičnoga izražavanja naglasak se stavlja na primjenu jezičnih znanja u konkretnim situacijama, kako u govornoj tako i u pisanoj komunikaciji. Upravo zato, teži se uporabi svih jezičnih djelatnosti (govorenje, slušanje, čitanje, pisanje). Matična disciplina jest stilistika, koja je dio znanosti o književnosti (Bežen, 2008). Ovo područje upoznaje učenike i s funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika. Prema Silić i Pranjković (2007), standardni jezik jest polifunkcionalan, što znači da funkcionira na različite načine koji su društvu potrebni, primjerice u području znanosti, umjetničkoj književnosti ili svakodnevnoj komunikaciji. Funkcije jezika se nazivaju funkcionalni stilovi, a razlikujemo: znanstveni funkcionalni stil, administrativno-poslovni funkcionalni stil, novinarsko-publicistički funkcionalni stil, književnoumjetnički funkcionalni stil i razgovorni funkcionalni stil (Silić i Pranjković, 2007). U prvome razredu naglasak se stavlja na poučavanje osnovnih

komunikacijskih postupaka, kao što su: razgovor, postavljanje pitanja i davanje odgovora, pripovijedanje te pisanje kraćih tekstova.

Nastavne teme područja književnosti učenike upoznaju s umjetničkim tekstovima i književnoteorijskim pojmovima. Svrha je tih sadržaja da se učenici upoznaju sa značajnim autorima i djelima raznih tematika, da ih se osposobi za samostalno čitanje te da se potiče razvijanje kritičkog odnosa prema pročitanoj uz očekivanje da će se kod učenika stvoriti čitateljska navika. Prema Beženu (2008), matična znanost ovog nastavnog područja jest znanost o književnosti. S obzirom na stupanj obrazovanja, Nastavni plan i program (MZOŠ, 2006) daje popis preporučenih lektirnih djela koji učitelju služi kao vodič u odabiru djela za čitanje i analizu. U prvome razredu učenici počinju analizirati književnoumjetničke tekstove te se od njih očekuje da usvoje osnovne književnoteorijske pojmove (priča, pjesma, lik i dr.), koje će moći prepoznati u djelima primjerenima njihovome uzrastu.

Područje medijske kulture opsegom i brojem tema je najmanje, no ne i manje važno. Ono je najraznovrsnije područje nastavnoga predmeta Hrvatski jezik, a matične su mu znanosti filmologija, teatrologija, teorija televizije, radija i tiska, informatika te djelomično znanost o novinarstvu (Bežen, 2008). Zadaća ovog nastavnog područja jest učenike upoznati s medijima, kao što su film, kazalište, tisak, strip ili računalo. S obzirom da su djeca svakodnevno okružena medijima, važno je razvijati kulturu ophođenja prema njima, kako bi im pristupili na ispravan i za njih koristan način. Također, važno je i osposobiti mlade naraštaje za vrednovanje filmskih i kazališnih ostvarenja, televizijskih emisija i dr. (MZOŠ, 2006). Tijekom prvoga razreda učenici će analizirati animirani film i lutkarsku predstavu, što su sadržaji koji su im bliski i s kojima su se susretali u predškolskome odgoju. Naglasak se stavlja i na upoznavanje učenika s knjižnicom i načinom ophođenja prema knjigama, što ima za cilj navikavati učenike na posuđivanje knjiga i poticanje čitateljskih navika (Bežen i Reberski, 2014). Za analizu filmova učitelji mogu odabrati one s popisa iz Nastavnoga plana i programa (MZOŠ, 2006), ali imaju mogućnost poslužiti se i drugim filmovima koje smatraju primjerenima.

Početno čitanje i pisanje zasebno je područje jer se ne može u potpunosti ostvariti ni u jednom drugom nastavnom području. S obzirom na opširnost i složenost ovoga nastavnoga područja, raznovrsne su i matične znanosti: jezikoslovlje, psihologija,

psiholingvistika, znanost o likovnosti i grafemika (Bežen, 2008). Ono se prema Nastavnome planu i programu (MZOS, 2006) provodi tijekom cijele prve godine obrazovanja. No, poučavanje čitanja i pisanja zapravo završava tek u trećem razredu, kada za većinu učenika ova vještina postaje automatizirana (Bežen i Reberski, 2014). Osnovna je zadaća učitelja da učenike pouče hrvatskome pismu, kako čitanju tako i pisanju. Poučavanje započinje s grafomotoričkim predvježbama, nastavlja se učenjem formalnih slova i konačno rukopisnim slovima. Izdanje Hrvatskoga pravopisa iz 2013. godine prvi je puta propisalo školska slova, koja postaju obaveza za sve učenike, učitelje, izdavače početnica i druge sudionike.

4. Kultura pisanja

„Kultura pisanja temelji se na zakonitostima pisanoga jezika“ (Rosandić, 2002, str. 13). Učenje pisanog jezika usko je i neraskidivo povezano s učenjem govorenoga jezika. Stoga u prvome razredu, u nastavnome području jezičnoga izražavanja, ne postoje veće razlike između pisanoga i govorenoga jezika. Odnosno, dijete piše onako kako govori i onako kako čuje. Kultura pisanja podrazumijeva poznavanje pravopisnih pravila – pravila o prijenosu fonema u grafeme. Podrazumijeva i poznavanje gramatičke norme, tj. poznavanje gramatičkih pravila izvedenih iz jezične prakse i normativne gramatike. Važno je i poznavanje leksičke norme (poznavanje pravilne uporabe leksičkih jedinica s obzirom na funkcionalni stil) te stilističke norme, što se odnosi na mogućnost odabira jezičnih sredstava neutralne, ekspresivne i impresivne vrijednosti. Pod kulturom pisanja podrazumijeva se i poznavanje zakonitosti oblikovanja teksta, što je propisan tekstnom lingvistikom. Lingvistika teksta odnosi se na logičku i jezičnu organizaciju poruka s obzirom na vrstu teksta. Ona podrazumijeva osobnost osobe koja piše - njenu duhovnu i tjelesnu osobnost, znanje o temi o kojoj piše, odnosu prema temi, jezičnoj spremnosti i poznavanju vrste teksta kojim se želi izraziti (Rosandić, 2002).

5. Pisanje

„Pisanje je djelatnost izražavanja vlastitih misli i osjećaja sustavom znakova koji se naziva pismo“ (Bežen i Reberski, 2014, str. 20). Pisana komunikacija vrlo je složen proces, jer od osobe koja piše traži da ima jasnu predodžbu o onome što želi napisati i da te iste misli može oblikovati i izraziti se napisanom riječju. Tijekom psihomotoričkoga razvoja djeca puno prije usvajaju vještinu govorenja pa tako dijete predškolskog uzrasta već ima (u određenoj mjeri) razvijen govorni izraz. Pisanjem se djeca, u pravilu, počinju baviti tek u školskoj dobi. (Rosandić, 2002). Govorna komunikacija dopušta određene pogreške, primjerice prekidanja ili nejasnoće, jer su govornici prisutni, komunikacija je aktivna i šumovi se mogu prevladati. S druge strane, pisana komunikacija ne dopušta nikakve dodatne intervencije, već napisani tekst treba biti u potpunosti jasan čitatelju. Također, u govornoj su komunikaciji govornici usmjereni jedan na drugoga, dok u pisanoj komunikaciji osoba samostalno i nezavisno djeluje. Zahtjevnost pisane komunikacije očituje se i u tome što osoba koja stvara tekst mora poznavati gramatička i pravopisna pravila jezika. Aktivnost pisanja zahtjeva veliku preciznost i jasnoću u prijenosu objektivne stvarnosti, misli, stavova ili sjećanja u pisani izraz (Kolar Billege, 2015).

Učenje pisanja vrlo je složen proces u kojem dijete istovremeno uči oblik, značenje i funkciju napisane riječi (Bežen, 2002 prema Grahovac-Pražić, 2010). Takav proces za dijete prvoga razreda vrlo je složen jer istovremeno djeluje na mnoge kognitivne sposobnosti, kao što su mišljenje, pamćenje ili zaključivanje (Bežen i Reberski, 2014).

Proces poučavanja pisanja u prvome razredu i za učitelje je vrlo složen. Njihova je zadaća, uz poučavanje izgleda svakog pojedinog slova školskoga pisma, kod učenika razvijati i usvajati vještinu prijenosa glasa u slovo te uvježbavati pisanje riječi, rečenica i kraćih tekstova (Kolar Billege i Budinski, 2015). Također, učitelji trebaju uvidjeti individualne potrebe svakoga djeteta, njima se prilagoditi i u skladu s njima poučavati. Cilj je nastave da svako dijete usvoji nastavne sadržaje početnoga opismenjavanja.

Pisanje je također i fizički vrlo složen i težak proces. U njemu sudjeluju mišići cijele ruke, od nadlaktice i podlaktice do šake i prstiju. Oni su kod djece prvoga razreda vrlo pokretljivi, no još uvijek nemaju razvijenu dobru koordinaciju, kao ni finu

motoriku, a ni precizna pokretljivost zglobova također još nije u potpunosti razvijena i uvježbana. Zato je vrlo važno prije poučavanja pisanja slova s djecom provoditi specifične vježbe, koje potiču koordinaciju prstiju, šake, podlaktice i nadlaktice (Bežen i Reberski, 2014). Često su tijekom učenja pisanja prisutni neki od problema, kao što su neujednačenost pokreta, prekidi, usporavanja i ubrzavanja, i sl. Valja uzeti u obzir i strah od neuspjeha, koji je kod učenika često prisutan. Iako se može činiti kako se dijete susreće s pokretima olovkom još u mlađoj dobi, te su aktivnosti određena predvježba kojom se dijete nesvjesno priprema za samo pisanje. Tek dolaskom u školu očekuje se sustavnost i preciznost od pokreta pisaljkom u nastavi Hrvatskoga jezika i u nastavi Likovne kulture. Važno je napomenuti da su sve navedene situacije posve prirodne te da se uspješno otklanjaju vježbanjem pisanja, što dovodi do konačne automatizacije pokreta. Zbog svega navedenog, pri poučavanju učitelj treba imati strpljenja i razumijevanja za individualne potrebe svakoga djeteta.

Kada se govori o tehnici pisanja, razlikuju se dva načina: pisanje s promjenjivim pritiskom i pisanje ujednačenim pritiskom (Bežen i Reberski, 2014). Pri pisanju promjenjivim pritiskom, crte koje se vuku pisaljkom različitih su debljina. Takav način pisanja u prošlosti se podučavao zasebnim nastavnim predmetom – krasopisom. Obzirom na gore navedene teškoće koje djeca često imaju pri učenju pisanja, ovaj način se u školama prestao poučavati. Danas učenici uče pisati ujednačenim pritiskom, gdje su sve crte iste debljine, što je za učenike uvelike jednostavnije.

Pisanje samo sebi nikada ne može biti svrha, jer pisani tekst uvijek mora imati smisao, koliko god kratak ili jednostavan bio. Svakim tekstom nešto se želi izraziti. Zato se učenike, paralelno s učenjem slova, uči i oblikovanju pisanoga izraza. Sukladno svojoj dobi, dijete će prvo stvarati jednostavnije tekstove od tek nekoliko rečenica, koji će postupno postajati sve opsežniji. Osim toga, čitav proces opismenjavanja treba pratiti psihofizički razvoj djeteta, kako bi ono moglo razumjeti sadržaj koji uči. Jezična komunikacija, bilo pisana ili govorna, svrha je poučavanja početnoga opismenjavanja (Grahovac-Pražić, 2008).

6. Nastava početnoga čitanja i pisanja

Nastava hrvatskoga jezika u prvom razredu osnovne škole temelji se na poučavanju čitanja i pisanja. U središtu interesa je djecu poučiti tehnikama čitanja i pisanja, a uz to će ih se uvesti u strukturu hrvatskoga jezika i u umjetnički jezik književnosti (Bežen i Reberski, 2014). Čitanje i pisanje su temeljne ljudske vještine, koje će učenici koristiti na svim drugim razinama obrazovanja, ali i života. Stoga je vrlo važno kvalitetno, primjereno i sustavno poučavati učenike početnom čitanju i pisanju tijekom prvoga razreda. Prema Budinski (2017) učenjem čitanja i pisanja djecu osnovnoškolske dobi uvodi se u širi sociolingvistički kontekst.

Nastavno područje početnoga čitanja i pisanja vrlo je kompleksno i bitno se razlikuje od poučavanja ostalih nastavnih područja. Primjenjuju se posebne metode i modeli poučavanja te posebni modeli struktura nastavnoga sata (Bežen i Reberski, 2014). „Metodički (odgojno-obrazovni) čin osnovno je teorijsko polazište metodike utemeljeno u neposrednoj praksi.“ (Bežen i sur., 2012, str. 11). Bežen i Reberski (2014) raščlanjuju metodički čin na tri razine: nastavna jedinica, nastavna etapa i nastavna situacija. Nastavna jedinica kao nadređeni pojam obuhvaća nastavne etape i situacije. Uvijek ima određenu temu, sadržaj i vremensko ograničenje, a najčešće se podudara s jednim nastavnim satom. Nastavna jedinica sastoji se od nekoliko nastavnih etapa, koje su funkcionalne i smislene te zaokružuju jednu cjelinu (primjerice, emocionalno-intelektualna motivacija kao prva nastavna etapa). Jedna etapa sastoji se od više nastavnih situacija.

Na prvim satima hrvatskoga jezika s učenicima se provode specifične predvježbe. Prema Bežen i Reberski (2014), razlikujemo tri vrste: predvježbe u slušanju, govorne predvježbe i grafomotoričke predvježbe. Grafomotoričkim predvježbama kod učenika se potiče urednost u radu, osvještava se osjećaj za snalaženje u prostoru i crtovlju te se uvježbava ritam i povezivanje pokreta. One obuhvaćaju vježbe oponašanja elemenata slova, vježbe oponašanja slova, vježbe ponavljanja i ritmičke vježbe (Bežen i Reberski, 2014).

Nakon ovladavanja grafomotoričkim predvještinama, kreće poučavanje formalnih slova. Kako navode Bežen i Reberski (2014), jedna nastavna jedinica poučavanja formalnoga slova može se sastojati od sljedećih nastavnih etapa (označene brojevnim oznakama) i situacija (označene slovnim oznakama):

1. uvodna motivacija – cilj je učenika emocionalno i intelektualno motivirati te njegovu pažnju usmjeriti prema novome glasu/slovu; motivacija može biti verbalna, likovna ili glazbena
2. učenje zadanoga velikog i malog formalnog slova – cilj etape je da učenici usvoje grafički izgled slova te njegov smještaj unutar riječi
 - a) globalno čitanje kraćih riječi
 - b) slušanje uzoraka riječi u kojima je zadani glas/slovo
 - c) najava novoga glasa/slova
 - d) glasovna analiza i sinteza
 - e) pronalaženje novih uzoraka riječi sa zadanim slovom
3. prijenos glasa u slovo – pisanje velikih i malih formalnih slova – cilj je da učenici usvoje strukturu i izgled slova, da bi ga samostalno mogli napisati
 - a) promatranje zadanog formalnog slova i analiza njegova grafičkoga izgleda
 - b) crtanje velikog i malog formalnog slova i izrada slova od nekog materijala (primjerice: utiskivanje u glinamol ili plastelin, izrezivanje iz kolaža ili novina, crtanje na većim formatima)
 - c) pisanje zadanog velikoga i maloga formalnog slova i riječi sa zadanim slovom
4. čitanje riječi i kraćeg teksta – cilj etape je uvježbati čitanje riječi i rečenica koje su zasićene slovom koje se učilo
 - a) čitanje riječ i slikovnih rečenica
 - b) čitanje potpunih rečenica.

Kada su učenici usvojili sva formalna slova, kreće poučavanje rukopisnih slova, koja su osnova za individualni rukopis svakog pojedinca. Ona su temelj na kojem će učenici graditi svoje individualne rukopise. Da bi usvajanje rukopisnih slova započelo, nužno je „da su učenici ovladali sadržajima fonološke svjesnosti i pokazali mogućnost slušanja uzoraka riječi sa zadanim glasom/slovom, prijenosom glasa u slovo, samostalno mogu napisati slovo, riječ i rečenicu te je istodobno pročitati“ (Budinski, 2015). Usvajanje rukopisnog slova temelji se na istom formalnom slovu,

koje je učenicima poznato i blisko. S obzirom na sve specifičnosti, struktura nastavne jedinice prilično se razlikuje od one za poučavanje formalnoga slova. Prema prijedlogu Bežena i Reberskog (2014), nastavna jedinica sastoji se od sljedećih nastavnih etapa (označene brojevnim oznakama) i situacija (označene slovnim oznakama):

1. motivacijska priprema – učenike se izlaže jezičnometodičkom predlošku, koji je zasićen slovom koje se poučava

- a) emocionalno-intelektualna motivacija
- b) najava i lokalizacija teksta
- c) izražajno čitanje teksta
- d) emocionalno-intelektualna stanica
- e) izražavanje doživljaja i razumijevanja teksta
- f) sinteza

2. grafička obrada slova – cilj je ove etape jest da učenici usvoje grafički izgled novoga slova, kako bi ga samostalno pisali

- a) uočavanje izgleda velikoga i maloga rukopisnog slova
- b) usporedba s pripadajućim formalnim slovom
- c) učitelj pokazuje pisanje slova na ploči te ga pokazuje na razrednoj slovarici (vizualno uporište)
- d) pisanje velikog i malog rukopisnog slova u slobodnome prostoru
- e) pisanje velikog i malog rukopisnog slova u crtovlju
- f) pisanje riječi i rečenica koje su zasićene slovom koje se uči

3. čitanje teksta – tekst je zasićen slovom koje se uči, cilj je etape da učenici uvježbavaju vještinu čitanja na jezičnometodičkome predlošku

4. stvaralački rad – cilj je da učenici usvoje neke govorne vježbe koje sadrže slovo/glas koje se poučava.

Proces poučavanja početnog čitanja i pisanja ne završava kada učenici upoznaju grafički oblik svih slova, nego onda kada budu u mogućnosti samostalno sastaviti rečenicu u pisanome obliku (odaslati poruku) i kada mogu dešifrirati i razumjeti pročitani tekst (Budinski, 2017).

Pri poučavanju nastavnih sadržaja hrvatskoga jezika, nastavnici se koriste raznim metodama. One se tijekom nastavnoga sata isprepliću i nadopunjuju, a nastavnik ih odabire prema zahtjevima sadržaja koje poučava. Nastavnih metoda ima mnogo, ovisno o autoru koji ih definira, a Bežen i Reberski (2014) izdvajaju najvažnije: govorna metoda, metoda slušanja, metoda čitanja, metoda pisanja, metoda demonstracije, metoda crtanja, metoda praktičnoga rada i medijska metoda. Autori ove metode nazivaju općim metodama, jer se primjenjuju u svim nastavnim područjima hrvatskoga jezika. Za poučavanje čitanja i pisanja tijekom povijesti koristile su se razne metode, a u današnje vrijeme aktivno se primjenjuju tri metodička sustava, tj. metode poučavanja: globalna metoda, analitičko-sintetička metoda i integrirana metoda (Bežen, 2008).

7. Položaj ruke, tijela i pisaljke

Držanje tijela, položaj ruke i način na koji se pisaljka drži među prstima uvelike utječu na lakoću pisanja i izgled rukopisa (Bežen i Reberski, 2014). Tijekom početnoga opismenjavanja, vrlo je važno da nastavnici usmjeravaju učenike na položaj ruke, tijela i pisaljke. Navike koje se stječu u počecima često ostaju prisutne tijekom cijeloga života, bile one ispravne ili pogrešne. Tijekom povijesti bile su prisutne razne preporuke o nagibu i načinu držanja pisaljke ili o položaju ruke i papira; no, do danas nije definirano jedno univerzalno rješenje, već je ključna prilagodba individualnim potrebama svakog pojedinca (Bežen i Reberski, 2014).

Za vrijeme pisanja učenik treba sjediti na stolcu, uspravno i s obje noge na podu. Tako je omogućena ravnoteža i čvrst oslonac tijela, a ruke mogu biti opuštene i lako pomične. U idealnim uvjetima, visinu školskih klupa i stolaca treba međusobno uskladiti i prilagoditi ih prosječnoj visini djeteta te dobi.

Kada govorimo o nagibu pisaljke, nije preporučljivo da je ona niti previše uspravna, niti previše položena u odnosu na papir. Pisaljku nije preporučljivo držati niti prečvrsto, niti prelabavo, kako se pisanje ne bi dodatno otežalo. Prema Bežen i Reberski (2014) potrebno je naći „zlatnu sredinu“.

Tijekom poučavanja nastavnici trebaju učenicima pokazati i kako držati pisaljku među prstima. Preporučuje se pokazati ispravan način, ali istodobno i poštivati individualne razlike. Cilj je da svaki učenik pronađe svoj optimalan način držanja pisaljke, da bi pisanje bilo tečno i neprekinuto. Ispravan ili klasičan način podrazumijeva držanje pisaljke s dva prsta, palcem i kažiprstom, dok treći prst služi samo za pridržavanje i održavanje ravnoteže (Bežen i Reberski, 2014). Poznate su neke tipične nepravilnosti, zato „treba spriječiti držanje olovke palcem preklopljenim preko kažiprsta, smještanje olovke između prvoga i drugoga članka kažiprsta, držanje s tri prsta, držanje jagodicama svih prstiju i držanje sa „slomljenim“ kažiprstom“ (Bežen i Reberski, 2014, str. 94).

Bežen i Reberski (2014) navode dva osnovna načina pomicanja pisaljke po papiru tijekom pisanja. Prvi je način pisanje zglobovima prstiju. Šaka ruke je čvrsta, dlan je čvrsto pritisnut uz papir, pisaljka se najčešće drži palcem i kažiprstom. Da bi se pisaljka pomaknula, skupljaju se i otpuštaju zglobovi prstiju. Ovaj način pisanja relativno je ograničen jer mogu nastati samo kratki potezi. S obzirom na to, dulje riječi nije moguće napisati u jednom potezu, što utječe na ravnomjernost i urednost. Osobe koje pišu na ovakav način često imaju široke i niske rukopise s kratkim okomitim potezima. Drugi način pisanja podrazumijeva klizanje cijeloga dlana po papiru. Zglobovi prstiju čvrsto drže pisaljku, ali se ne miču, piše se pod istim nagibom i jednakim pritiskom. Ovakav način pisanja bolji je jer omogućuje pisanje duljih poteza i duljih riječi, no teži je za savladati i zahtijeva uvježbavanje. Osobe najčešće kombiniraju oba načina tijekom pisanja duljeg teksta.

Osobitu pažnju treba pridati ljevorukim učenicima. Latinica funkcionira na način da se piše i čita s lijeve strane na desnu. Ljevorukim učenicima takav smjer ne odgovara, jer će im se dogoditi da rukom zaklanjaju i prelaze preko napisanoga. Zato je važno dati im određene smjernice i potaknuti ih da pronađu način koji im najbolje odgovara. Neke od preporuka su sljedeće (Bežen i Reberski, 2014): papir ili bilježnicu nagnuti udesno, pisaljku držati na klasičan (ispravan i preporučen) način zrcalno gledan, lijevu ruku držati ispod teksta, lakat držati paralelan s papirom ili bilježnicom.

U današnje je vrijeme dostupan različit pribor za pisanje, od klasičnih grafitnih olovaka do kemijskih olovaka specijaliziranih za početno opismenjavanje. Reberski

(2010) preporučuje korištenje grafitne olovke kao osnovne pisaljke za početno opismenjavanje u prvome i drugome razredu. Korištenjem grafitne olovke učenik je prisiljen kontrolirati pritisak, što će mu kasnije omogućiti lakšu prilagodbu na druge pribore za pisanje, a i potezi nastali grafitnom olovkom mogu varirati u debljini (Reberski, 2008). Ne preporučuje se ni korištenje tehničke olovke, jer je crta koju ostavlja pretanka; nalivpero dobre kvalitete preporučuje se učenicima prezentirati tek u trećem ili četvrtom razredu, dok se kemijskom olovkom učenici mogu služiti u nižim razredima za formalnije tekstove (Reberski, 2010).

8. Početnica

Početnica je prva školska knjiga s kojom se dijete susreće kada krene u prvi razred osnovne škole i prvi udžbenik koji će dijete uvesti u svijet čitanja i učenja. Svojom strukturom i likovnim oblikovanjem omogućuje laki prijelaz od slikovnice do prave knjige, od predčitateljskog (predškolskog) razdoblja do čitateljskog školskog razdoblja. Crtež je u početnici vrlo važan zbog njegove bliskosti djetetu, dok istovremeno ima ilustrativnu, informacijsku i komunikacijsku funkciju (Grahovac-Pražić, 2008).

Tijekom rada na projektu *Jezično-likovni standardi u početnom čitanju i pisanju*, Reberski (2008) je istražio povijesnu građu hrvatskih početnica. Prve početnice na prostorima Hrvatske bile su pisane glagoljicom, datiraju iz 16. stoljeća, a koristile su se za istodobno poučavanje čitanju i molitvama. U 18. stoljeću počinju se koristiti početnice na latinici, gdje se po prvi puta pojavljuju neki elementi podučavanja pisanja te korištenje metodičkih pomagala. Krajem 19. stoljeća napravljen je veliki napredak, koji se očituje u boljem grafičkom oblikovanju, metodičkim pristupima, strukturi i organizaciji sadržaja.

U današnje vrijeme početnica je osnovno sredstvo poučavanja i izvor znanja, kako za rad tijekom nastave, tako i za individualni rad učenika. Sadržajem i oblikovanjem prilagođena je potrebama učenika, specifičnim metodičkim zahtjevima i od strane mjerodavnih institucija propisanim Nastavnim planom i programom (MZOŠ, 2006).

Svaka je početnica određena s tri ključna elementa: sadržajem, opsegom i rasporedom (Mendeš, 2008). Sadržaj treba biti takav da se pomoću njega mogu u potpunosti ostvariti ciljevi i zadaće nastavnoga područja, koje su propisane mjerodavnim dokumentima. Opseg, odnosno opseg sadržaja definiran je mogućnostima djeteta s obzirom na dob, također i Nastavnim planom i programom. Raspored sadržaja određuju autori, vodeći se metodičkim načelima.

U školskoj godini 2017./2018. dostupne su bile sljedeće početnice (prema: *Katalog obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za šk. god. 2014./2015.*):

- Pavličević-Franić, D., Velički, V., Zalar, D. i Domišljanović, V. (2014). *Čitam i pišem: hrvatska početnica – udžbenik za prvi razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.
- Budinski, V., Diković, M., Ivančić, G. i Veronek Germadnik, S. (2014). *P kao početnica – početnica za prvi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil.
- Ivić, S. i Krmpotić Dabo, M. (2014). *Pčelica početnica – za 1. razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga
- Zokić, T. i Vladušić, B. (2014). *Slovo po slovo 1 – početnica*. Zagreb: Školska knjiga

Kao primjer jednog udžbeničkog kompleta, analizirat će se *P kao početnica* (Budinski, Diković, Ivančić, Veronek Germadnik i Kolar Billege, 2017), izdavačke kuće Profil Klett. Udžbenički komplet sastoji se od: početnice, radne bilježnice sa slovaricom, radne bilježnice za učenike koji rade po redovitom programu uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke, radne bilježnice za darovite učenike, čitanke za napredne čitače (Budinski i sur., 2017).

Sama početnica temeljni je dio čitavog udžbeničkog kompleta. Sastoji se od tri dijela: vježbe za pripremno razdoblje, učenje formalnih slova i učenje rukopisnih slova. U prvome dijelu obuhvaćene su govorne vježbe, globalno čitanje te grafomotoričke predvježbe za početno pisanje formalnih slova. Drugi dio početnice koristi se za usvajanje formalnih slova, a treći dio za rukopisna slova. Paralelno se usvaja veliko i malo slovo, a redosljed slova nije abecedni, već prema složenosti (od jednostavnijeg prema složenijem) (Budinski i sur., 2017).

Prema Budinski i sur. (2017), svaka udžbenička jedinica za usvajanje formalnoga slova oblikovana je prema sličnim načelima. U zaglavlju stranice nalazi se vizualno uporište slova, što učenicima olakšava snalaženje. Na vrhu stranice nalazi se ilustracija, koju učitelj može koristiti kao poticaj za emocionalno-intelektualnu motivaciju. Slijede cjelina za globalno i analitičko-sintetičko čitanje i cjelina za glasovnu analizu i sintezu. Obje cjeline vrlo su važne jer se njima razvijaju temeljne vještine za početno čitanje. Nakon njih nalazi se nekoliko stihova koji opisuju vizualni izgled slova. Ti stihovi mogu pomoći učenicima da slikovito upamte grafički izgled slova. Slijedi crtovlje, gdje učenici pišu slovo koje se uči i riječi zastupljene tim slovom. S obzirom na čitalačku razinu učenika, navedene su rečenice za početne čitače (sadrže samo ona slova koja su učenici već usvojili) i pjesma zasićena slovom koje se uči za napredne čitače. Na kraju udžbeničke jedinice nalazi se stvaralački zadatak.

Udžbenička jedinica za učenje rukopisnog slova drugačije je oblikovana, s obzirom na metodičke zahtjeve. No, kako autori navode (Budinski i sur., 2017), sve jedinice imaju vrlo sličnu strukturu. U zaglavlju stranice ponovno se nalazi vizualno uporište slova koje se uči. Uz rukopisno slovo, prikazano je i formalno da bi ga učenici mogli usporediti. Dostupan je i jezičnomethodički predložak, koji je zasićen slovom koje se uči. Ispod teksta nalazi se nekoliko pitanja kao poticaj za interpretaciju i prema potrebi rječnik, gdje su objašnjene manje poznate riječi iz teksta. Slijedi crtovlje gdje učenici trebaju uvježbati pisanje slova, riječi i kraćih rečenica. Predložen je i stvaralački zadatak, koji u većini slučajeva potiče korelaciju nastavnih sadržaja, dok se na kraju nalazi zadatak za učenike s posebnim potrebama.

Uz tiskanu inačicu, *P kao početnica* dostupna je i u obliku digitalne početnice. Osim teksta, digitalna početnica sadrži i mnoštvo slikovnih, zvukovnih i video-materijala, animacija i praktičnih zadataka, koji obogaćuju nastavni proces i učenicima olakšavaju ovladavanje sadržajima.

9. Standardizacija – projekt *Jezično-likovni standardi*

Izdanje Hrvatskoga pravopisa (2013) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje na temelju znanstvenih istraživanja prvi je puta u hrvatskoj povijesti u sadržaj uključilo

izgled pisma koje je obavezno poučavati u osnovnim školama. Na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa 2006. godine pokrenut je znanstvenoistraživački projekt *Jezično-likovni standardi u početnom čitanju i pisanju na hrvatskom jeziku*.

„Voditelj je projekta prof. dr. Ante Bežen, redoviti profesor metodike hrvatskoga jezika na Učiteljskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Školska formalna i rukopisna pisma za početno čitanje i pisanje oblikovao je istraživač na projektu dr. sc. Siniša Reberski, izv. prof., s Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu na temelju rezultata istraživanja početnica u Republici Hrvatskoj i u nekim europskim zemljama i spoznaja tipografije, u čemu je sudjelovao i prof. dr. Vladimir Kuharić s Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Istraživači na projektu bili su i dr. sc. Jadranka Nemeth-Jajić, doc., s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, dr. sc. Vesna Grahovac-Pražić, doc., sa Sveučilišta u Zadru (Odsjek za nastavnički studij u Gospiću), mr. sc. Nada Lagumdžija s Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Osijeku te znanstvena novakinja Martina Kolar Billege s Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu“ (Hrvatski pravopis, 2013, <http://pravopis.hr/slova/>).

Projekt je završen 2013. godine, s finalnim produktom – školskim slovima. Također, tijekom rada na projektu sudionici su izdali i predstavili mnoge znanstvene radove i istraživanja koja su provodili. Kako bi se poučavanje školskih slova maksimalno olakšalo, za sve sudionike odgojno-obrazovnoga procesa izdan je priručnik *Početno pisanje na hrvatskome jeziku* (2014), autora prof. dr. sc. Ante Bežena i izv. prof. art. Siniše Reberskog. Prvi dio priručnika je teorijski dio, koji se temelji na metodici početnoga čitanja i pisanja. Drugi dio analizira svako slovo i njihovo međusobno povezivanje, daje detaljne upute kako pisati svako slovo te prikazuje sve vrste jednoga slova pomoću brojnih vizualnih uporišta.

Standardna školska pisma od školske godine 2014./2015. obavezna su za poučavanje te su uvrštena u sve početnice, odobrene od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja. Osim početnica, svi drugi nastavni materijali koje učenici koriste trebali bi biti prilagođeni standardu (vježbenice, radni listovi, zidni plakati, bilježnice, itd.). Prema Reberskom (2013, str. 100), „samom pismu nužno je prilagoditi i ostali didaktički materijal kako bismo mu omogućili dobre rezultate“, pri čemu ističe važnost određivanja standarda bilježnica (veličina, debljina i boja pomoćnih crta).

Školsko pismo sastoji se od četiri osnovne inačice: formalno uspravno pismo, formalno koso pismo, rukopisno koso pismo i rukopisno uspravno pismo.

A B C Č Ć D Đ E F G H I J K L M N O P
R S Š T U V Z Ž D Ž L J N J Q W X Y
a b c č ć d đ e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž
d ž l j n j D ž L j N j q w x y

Slika 1. Školsko formalno uspravno pismo

A B C Č Ć D Đ E F G H I J K L M N O P
R S Š T U V Z Ž D Ž L J N J Q W X Y
a b c č ć d đ e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž
d ž l j n j D ž L j N j q w x y

Slika 2. Školsko formalno koso pismo

A B C Č Ć D Đ E F G H I J K L M N
O P R S Š T U V Z Ž Q W X Y
a b c č ć d đ e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž
d ž l j n j D ž L j N j q w x y

Slika 3. Školsko rukopisno koso pismo

A B C Č Ć D Đ E F G H I J K L M N
O P R S Š T U V Z Ž Q W X Y
a b c č ć d đ e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž
d ž l j n j D ž L j N j q w x y

Slika 4. Školsko rukopisno uspravno pismo

Formalno pismo naziv je za nekadašnja tiskana slova. Obzirom da sva slova pišemo rukom, a ne tiskamo strojem, autori su odlučili promijeniti naziv. Formalno uspravno pismo je osnovno pismo za početno poučavanje čitanja i pisanja. Izostavljeni su svi ukrasi, pismo je krajnje pojednostavljeno, a sve u svrhu da bi dijete naučilo temeljni oblik slova. Formalno koso pismo druga je inačica istoga pisma, svojevrsan prijelaz prema rukopisnim slovima i osnova je svih drugih kurzivnih pisama.

Kada su učenici ovladali formalnim slovima, slijedi poučavanje rukopisnih slova. Rukopisna slova novi je naziv za stari naziv pisana slova. Slično kao i s formalnim slovima, sva slova pišemo rukom pa su i formalna i rukopisna pisana slova. No, rukopisna slova temelj su za izgradnju osobnoga rukopisa pa zato i nose takav naziv. Slova su oblikovana nakon provedenih brojnih istraživanja i analiza raznih hrvatskih i stranih početnica. Odstranjene su oznake individualne stilistike, a sam oblik prilagođen je potrebama djeteta. Predviđeno je da se slova međusobno povezuju, što osobi koja piše omogućuje neprekinute poteze, bolju tečnost i veću brzinu pisanja. Temelj poučavanja je rukopisno koso pismo, no dana je i inačica rukopisnog uspravnog pisama, koja u nekim slučajevima olakšava pisanje ljevorukim učenicima.

Osim slova hrvatske abecede, oblikovani su i dodatni znakovi. Izrađene su kapitalne brojke, koje su prilagođene vertikalnom potpisivanju radi računanja i za potrebe poučavanja engleskoga jezika sve inačice slova „q“, „w“, „x“ i „y“ (Bežen i Reberski, 2014).

Prije uvođenja standarda, svaki autor početnice prema vlastitom je nađenju odabirao oblik slova koji će se poučavati bez ikakvih znanstvenih utemeljenja. Zbog toga su djeca jedne generacije učila različita slova. U novije vrijeme spoznaje o znanstvenim osnovama početnoga čitanja i pisanja su se proširile, kao i znanja iz područja psihologije, psiholingvistike i metodike hrvatskoga jezika, što je potaknulo znanstvena istraživanja toga područja (Bežen i Reberski, 2014).

9.1. Izgled slova

Tijekom rada na projektu *Jezično-likovni standardi u početnom čitanju i pisanju na hrvatskom jeziku*, Kuharić (2013) predstavlja *Smjernice za definiranje prijedloga standarda tipografije i prijeloma udžbenika za početno čitanje i pisanje na*

hrvatskome jeziku u prvom razredu osnovne škole. Autor navodi da bi u početnicama trebalo uvećati razmak između riječi i razmak između redova, kako bi se čitanje olakšalo. Bjelina (prazan prostor oko teksta) trebala bi se proporcionalno povećavati s količinom teksta na stranici, dok bi ilustracija trebala dopunjavati tekst i kasnije pomoći stvaranju konteksta u svrhu boljeg razumijevanja. Veličina slova za čitanje u početnicama treba biti uvećana. Također, ona ne treba biti konstantna, nego ju postupno smanjivati i tako se prilagoditi razvoju vještine čitanja. Veličinu slova u čitankama (od drugog razreda nadalje) nije potrebno povećavati jer se učenicima otežava čitljivost. Kada se govori o veličini pisma za početno pisanje, uzorak slova, odnosno vizualno uporište treba biti vrlo veliko, da bi se mogle uočiti sve sastavnice slova. S druge strane, pismo kojim učenici pišu treba biti prilagođeno grafomotoričkim i vizualno-perceptivnim mogućnostima djeteta. Autor posebnu pažnju pridaje i prijelomu početnica, čija je temeljna zadaća „oblikovanje teksta u skladu s perceptivnim potrebama učenika i procesom početnog čitanja“ (Kuharić, 2013, str. 85). Tekst bi trebao biti poravnat ulijevo, da bi se pri čitanju olakšao prijelaz u novi red. Naslov bi također trebalo poravnati s tekстом ulijevo i ne previše istaknuti (naslov se ne ističe ni veličinom ni pismovnim rezom). S obzirom na razvojnu razinu djeteta, ilustracija je vrlo važna, stoga u počecima ona treba dominirati, zatim postupno se nadopunjavati s tekстом i konačno biti smještena tako da tekst ima glavnu ulogu. Vodeći se iznesenim činjenicama, autor zaključuje da bi prijelom trebao izražavati sklad sadržaja i formu početnice.

Pri oblikovanju standardnih školskih slova, autor školskih slova izv. prof. art. Siniša Reberski promišljao je o svim važnim odrednicama slova i pisma, ali i o tome da školsko pismo bude prilagođeno anatomiji i zahtjevima djeteta. „Oblikovanju svakoga pojedinog grafema u abecedi potrebno je pristupiti individualno respektirajući mnoštvo specifičnosti koje je svako pojedino slovo ugradilo u svoju formu kroz evolucijski proces koji traje već više od dvije i pol tisuće godina“ (Bežen i Reberski, 2014).

Izgled pisma i razina čitljivosti uvelike ovise o prostornim omjerima. U početnome je opismenjavanju važno koristiti dobro crtovlje, da bi učenici imali jasnu predodžbu o visini slova. Kada se učenik dobro snalazi u takvome crtovlju, prelazak na jednostavnija (dvolinijska) crtovlja ili podloge bez crtovlja neće biti problematičan. S obzirom da u velikoj većini slučajeva pišemo malim rukopisnim slovima, njima je

crtovlje i prilagođeno. Za standardna školska slova oblikovano je četverocrtno crtovlje (Bežen i Reberski, 2014). Gledano odozgo prema dolje, prva crta određuje visinu velikih slova („K“) i malih slova s nadlinijom („k“, „l“); druga crta određuje visinu malih slova („a“); treća crta je osnovna pismovna linija na kojoj sva slova stoje, a četvrta crta označava visinu podlinija („j“, „g“). Između dva retka nalazi se izolacijska zona, koja sprječava da se slova preklapaju i time naruši čitljivost (Bežen i Reberski, 2014). Razmak između linija određuje veličinu i omjer velikih i malih slova. Vodeći se istraživanjima, autori su se odlučili za „načelo prema kojemu je između dva velika slova prostor visine jednoga maloga, a između dva mala jednoga velikoga slova“ (Bežen i Reberski, 2014, str. 86).

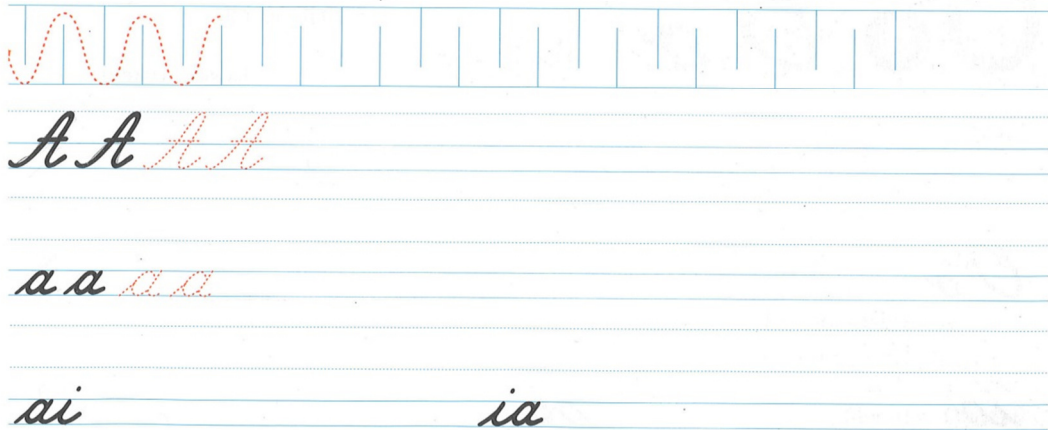
Iako su okomita slova pogodnija za čitanje, zbog anatomije tijela i ruke prihvaćen je nagib udesno (Reberski, 2008). Tijekom povijesti kut nagiba je varirao, no nikada nije određen jedinstveno ispravni kut. Učenicima treba tolerirati individualne razlike do granice kada ne dolazi do deformacije slova.

Osim kuta nagiba, i razmak između slova može bitno utjecati na vizualni izgled teksta i njegovu čitljivost. Spacioniranje je postupak određivanja razmaka između slova (Bežen i Reberski, 2014). Ponovno, prilikom pisanja treba tolerirati individualne razlike sve dok čitljivost ne bude narušena.

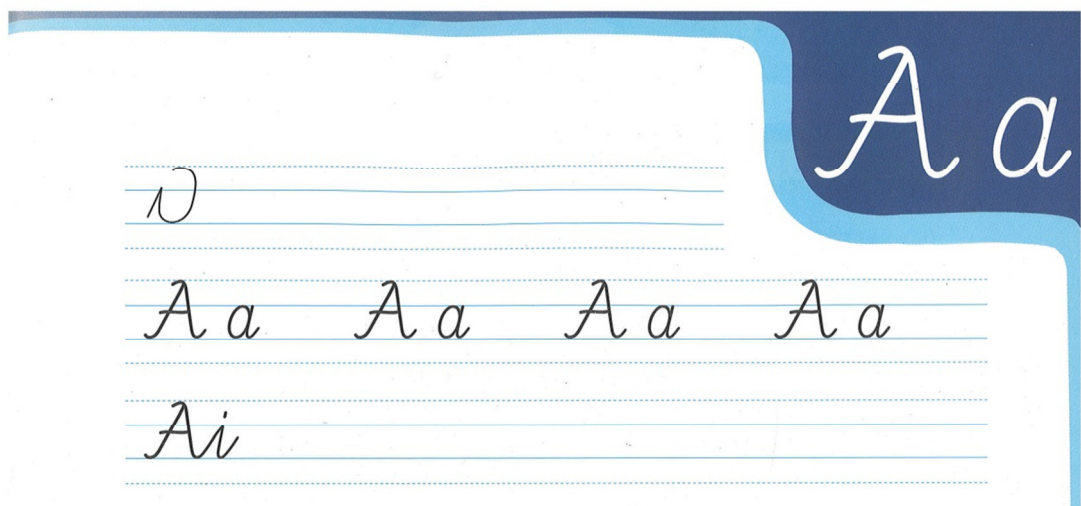
Standardno školsko pismo pojednostavljeno je na način da su uklonjeni suvišni i prezahtjevni elementi, dok su istodobno učinjene intervencije da bi učenici mogli prepoznati i razlikovati svako slovo (Budinski, 2015). Standard koji je projektom predložen i uvršten u Hrvatski pravopis ima relevantnu znanstvenu podlogu, a pismo je u potpunosti prilagođeno hrvatskome školskome sustavu i hrvatskome jeziku (Kolar Billege i Budinski, 2015).

U nastavku slijede primjeri rukopisnih slova „a“, „e“ i „t“, koji su standardom značajno promijenjeni i za koje su rezultati istraživanja pokazali najznačajnija odstupanja.

Aa Aa Aa

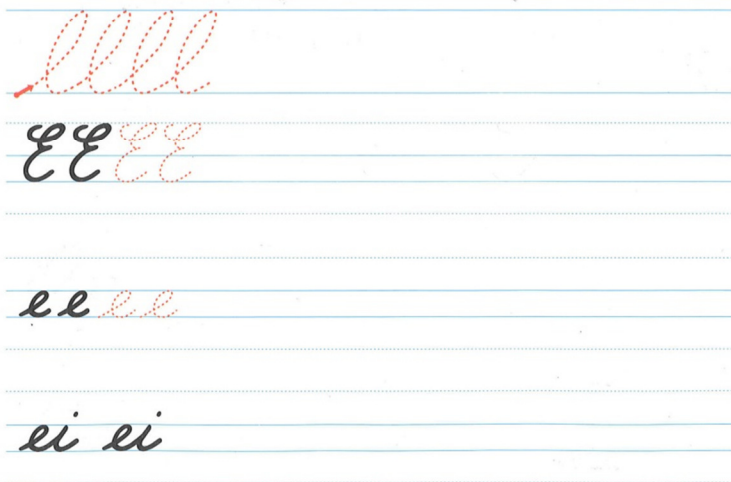

Slika 5. Slovo "a" prema Bežen, A. i Budinski, V. (2003). Prvi koraci. Zagreb: Profil

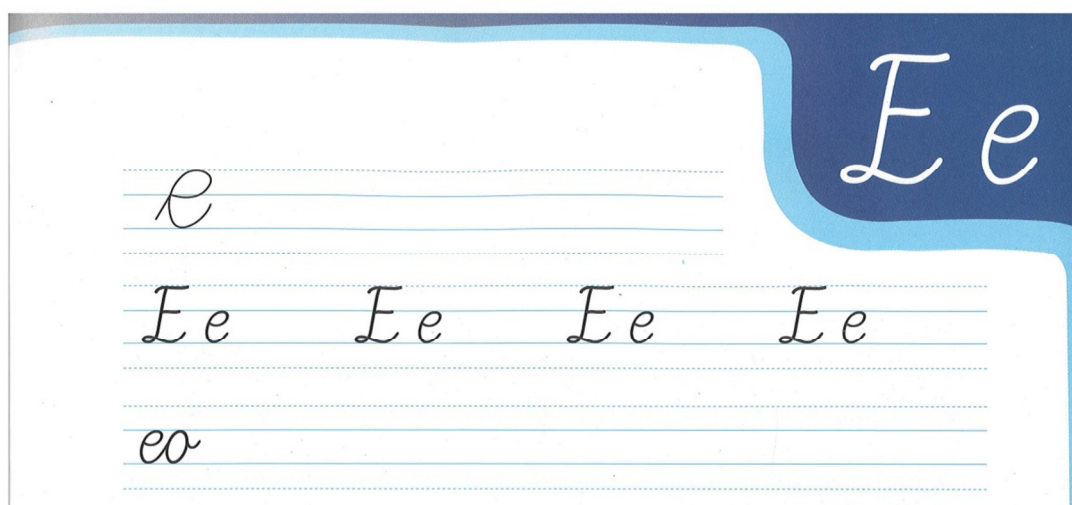

Slika 6. Slovo "a" prema Budinski, V., Diković, M., Ivančić, G. i Veronek Germadnik, S. (2014). P kao početnica. Zagreb: Profil

Ranije su slova imala ulazne poteze, koji su standardom izostavljeni kada se slovo ne povezuje s drugim slovom s lijeve strane. Malo se slovo „a“ prije standarda najčešće pisalo u dva poteza, od kojih je prvi bio kružni dio slova. Potez se radio pomalo nespretno, odozgo prema dolje i zatim ulijevo. Uvođenjem standarda zadržano je pisanje u dva poteza, no slovo je pojednostavljeno i potez za okrugli dio slova je prirodniji i jednostavniji za izvesti.

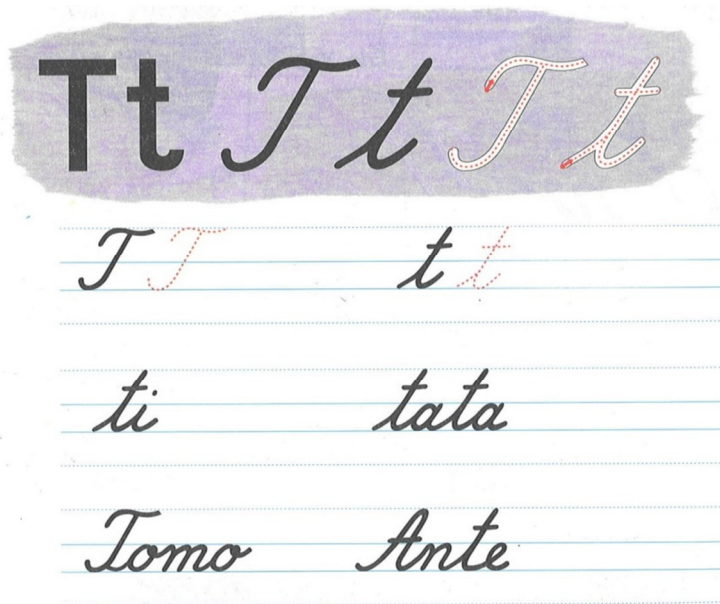

Slika 7. Slovo "e" prema Bežen, A. i Budinski, V. (2003). Prvi koraci. Zagreb: Profil

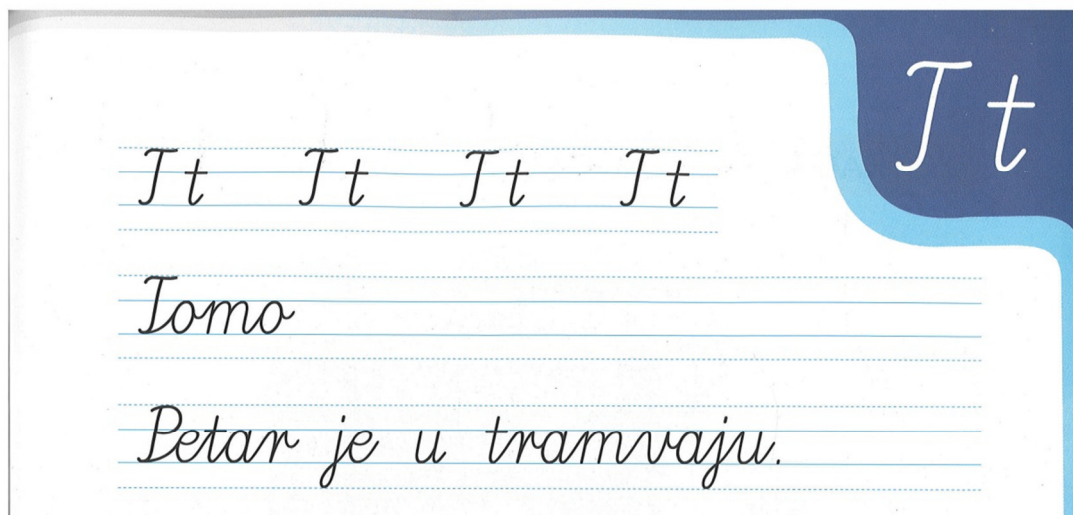

Slika 8. Slovo "e" prema Budinski, V., Diković, M., Ivančić, G. i Veronek Germadnik, S. (2014). P kao početnica. Zagreb: Profil

Slovo „e“ standardizacijom je doživjelo značajnu promjenu. Prijašnje malo slovo „e“ mijenjalo je oblik ovisno o tome je li ulazni potez odozgo ili odozdo, a i veoma je sličilo malom slovu „l“. Standardom je uveden potez koji traži zaustavljanje pisaljke između ulaznoga poteza i slova, što osigurava da svako slovo bude jednakoga oblika.

Slika 9. Slovo "t" prema Bežen, A. i Budinski, V. (2003). Prvi koraci. Zagreb: Profil

Slika 10. Slovo "t" prema Budinski, V., Diković, M., Ivančić, G. i Veronek Germadnik, S. (2014). P kao početnica. Zagreb: Profil

Najznačajnija promjena slova „t“ je visina maloga slova. Prije se ono pisalo do gornje crte, a vodoravna crtica na slovu stajala je u praznini. Novim slovopisom malo slovo „t“ piše se do sredine gornje (prve) praznine, a crtica se nalazi točno na liniji crtovlja, tj. u visini malih slova. Razlog je toj promjeni što je crtica sastavni (temeljni) dio slova i što je crtica na „t“ istovjetna crtici na „f“. U gornjoj (prvoj) praznini pišu se dijakritički znakovi, što ova crtica nije (Bežen i Reberski, 2014).

10. Prethodna istraživanja

Istraživanje koje su provele Grabovac i Kaćunko (2015) ispitivalo je mišljenje učitelja o novom standardiziranom školskom pismu. Rezultati istraživanja pokazali su da znatan dio učitelja (18%) ne primjenjuje nova školska slova. Učitelji s više godina radnoga staža statistički značajno više primjenjuju nova školska slova (88%) od učitelja s manje godina radnoga staža (78%). Veliki udio učitelja koji primjenjuju novi slovopis ne smatraju da je on uglavnom ili u potpunosti jednostavniji od prijašnjega (67,8%). Također, učitelji koji ne primjenjuju novi slovopis izjavljuju da je teži od prijašnjega (68,9%). U članku se ističe da „znatan dio ispitanika nije upućen u pravu svrhu standardiziranja početnih slova (...), nego ni u osnovne probleme početnoga čitanja i pisanja“ (Grabovac i Kaćunko, 2015, str. 31). Autorice zaključuju kako početno poučavanje pisanja nije jasno definirano te da učitelji imaju mogućnost standard interpretirati prema osobnome izrazu.

U svome radu Kolar Billege (2015) prikazuje sadržaj nastave početnoga čitanja i pisanja te ispituje mišljenje učitelja i drugih odgojno-obrazovnih djelatnika o važnosti implementacije školskog pisma, o usklađenosti školskog pisma s razvojnim osobinama učenika te o zadržavanju prepoznatljivosti slova u rukopisima učenika koji su poučavani školskome pismu. Ispituje i mišljenje ispitanika o važnosti elemenata potrebnih za metodičko oblikovanje nastave početnoga čitanja i pisanja, o potrebi vrednovanja čitkosti rukopisa te o potrebi edukacije učitelja za školsko pismo. Rezultati su pokazali da ispitanici standardno školsko pismo smatraju važnim indikatorom jezičnoga identiteta i da prepoznaju važnost elemenata potrebnih za metodičko strukturiranje nastave početnoga čitanja i pisanja. Nadalje, ispitanici smatraju da je potrebno vrednovati čitkost rukopisa učenika te educirati učitelje za pisanje školskoga pisma. Zaključno, autorica ističe potrebu za snažnijom stručnom potporom učiteljima, a koja je izostala pri uvođenju standarda.

Rad Bežena i Kolar Billege (2008) istražuje zastupljenost uporabe pisanih i tiskanih slova u rukopisnim tekstovima učenika osnovnih škola. Istraživanje je provedeno na učenicima četvrtih i osmih razreda, analizom bilježnica iz Hrvatskoga jezika, Prirode i društva, Vjeronauka i Povijesti. Iako u vrijeme provedbe istraživanja školska slova još nisu bila uvedena, istraživanje je značajno jer pokazuje da stariji učenici značajno češće pišu tiskanim slovima od mlađih učenika. Time se postavlja pitanje gube li se pisana slova iz rukopisa učenika. Učenici četvrtih razreda značajno više pišu pisanim

slovima u bilježnicama za Hrvatski jezik (83%) i Prirodu i društvo (77%), nego u bilježnicama za Vjeronauk (56%). Učenici osmih razreda značajno manje koriste pisana slova, i to u bilježnicama za Hrvatski jezik (34%) i Povijest (29%). Autori zaključuju da sa starošću učenika raste tendencija pisanja tiskanim slovima i postupno napuštanje pisanih slova, što otvara pitanje kako bi obrazovni sustav trebao reagirati na tu pojavu.

Grahovac-Pražić (2010) istražuje hrvatsku grafiju u rukopisnim tekstovima učenika osnovnih i srednjih škola, s obzirom na porast zastupljenosti tiskanih slova s dobi učenika. U istraživanju su sudjelovali učenici četvrtih i osmih razreda osnovne škole i učenici trećeg razreda gimnazije. Analizirane su bilježnice za Hrvatski jezik, Priroda i društvo i Vjeronauk (četvrti razred), bilježnice za Hrvatski jezik i Povijest te zadaćnica za Hrvatski jezik učenika osmih razreda osnovne škole i trećih razreda gimnazije. Kod učenika četvrtih razreda u bilježnicama svih predmeta očekivano prevladavaju pisana slova (94%). U osmom razredu učenici više koriste velika i mala tiskana slova (42,7%). Također, javlja se i neočekivana upotreba isključivo velikih tiskanih slova (23,8%). U trećem razredu gimnazije učenici značajno više koriste velika i mala tiskana slova (60,9%). U osmom razredu i trećem gimnazije vidljiva je razlika po spolu, tako da učenice značajno više koriste tiskana slova od učenika. Autorica zaključno ističe kako tadašnji predmetni kurikuli nisu usmjereni ka očuvanju rukopisnoga pisma, što je vrlo zabrinjavajuće jer škola ne smije pogodovati zanemarivanju hrvatske grafije.

Budinski i Barun (2013) provode istraživanje o razini usvojenosti početnog pisanja na kraju prvoga razreda osnovne škole. Rezultati su pokazali da samo jedan učenik piše sva pisana slova točno (1,1%), većina učenika točno piše 50-60 znakova (76,3%), dok 22,6% učenika točno piše 30-49 velikih i malih pisanih slova. U pisanju po diktatu većina učenika u potpunosti poštuje pravopisna pravila (76,3%), dio učenika djelomično poštuje (20,4%) i 3,2% učenika ne poštuje pravopisnu normu. Riječi po diktatu potpuno točno piše 40% učenika, dok ih 59,1% djelomično točno piše. Nisu uočene statistički značajne razlike među učenicima s obzirom na spol, dob i mjesto školovanja. Rezultati jasno ukazuju „na potrebu veće vremenske dimenzije poučavanja vještine pisanja slova i riječi“ (Budinski i Barun, 2013, str. 39). Autorice ističu kako ovo istraživanje može biti pokazatelj u kurikulskom planiranju početnoga čitanja i pisanja.

Istraživanje Kolar Billege (2008), provedeno na učenicima prvih razreda iz Zagreba i Osijeka, utvrđuje koliko je vremena učenicima na kraju prvoga razreda potrebno da tekst od 10 rečenica i naslova pročitaju te koliko istog teksta mogu prepisati unutar 5 minuta. Rezultati su pokazali da je učenicima potrebno prosječno 2,5 minute za čitanje teksta. No, prisutne su velike individualne razlike pa je najkraće vrijeme bilo 37 sekundi, a najdulje 14 minuta i 19 sekundi. Nije uočena statistički značajna razlika s obzirom na spol učenika i početnice koje su učenici koristili. Učenicima iz Zagreba značajno je manje vremena bilo potrebno za čitanje (približno 2 minute), nego učenicima iz Osijeka (3 minute). Unutar 5 minuta učenici su prepisali prosječno 79,57 slova/19,03 riječi/1,78 rečenica. Individualne razlike ponovno su velike (17-145 slova, 6-34 riječi, 0-3 rečenice). Djevojčice su prepisale značajno više teksta nego dječaci, kao što su i zagrebački učenici prepisali značajno više teksta nego osječki. Autorica zaključuje kako je potrebno provesti daljnja istraživanja, usmjerena na analizu stavova učitelja o povezanosti trajanja čitanja teksta i količine prepisanoga teksta s uspjehom u Hrvatskome jeziku i općim uspjehom.

11. Metodologija istraživanja

11.1. Cilj istraživanja

Cilj je ovoga istraživanja bio utvrditi razinu primjene standardnih školskih slova kod učenika četvrtih razreda osnovne škole.

11.2. Problemi istraživanja

1. Ispitati odstupanja u svakom pojedinom slovu

1.1. s obzirom na spol učenika

1.2. s obzirom na godine staža učitelja.

2. Ispitati odstupanja u specifičnom povezivanju određenih slova

2.1. s obzirom na spol učenika

2.2. s obzirom na godine staža učitelja.

3. Ispitati narušava li se čitljivost teksta.

11.3. Hipoteze

1.1. Učenici će statistički značajno manje odstupati u pisanju svakog pojedinog slova od učenica.

1.2. Učenici učitelja s više godina radnoga staža statistički će značajno manje odstupati u pisanju svakog pojedinog slova.

2.1. Ne postoji statistički značajna razlika u specifičnom povezivanju određenih slova („v-e“, „m-e“, „o-m“, „s-l“, „o-ž“, „v-r“) s obzirom na spol učenika.

2.2. Ne postoji statistički značajna razlika u specifičnom povezivanju određenih slova („v-e“, „m-e“, „o-m“, „s-l“, „o-ž“, „v-r“) među učenicima s obzirom na godine staža učitelja.

3. U rukopisnim tekstovima učenika neće biti narušena čitljivost.

11.4. Varijable

Zavisne varijable: slova, specifično povezivanje, čitljivost

Nezavisne varijable: spol učenika, mjesto školovanja, godine staža učitelja

11.5. Uzorak

Istraživanje je provedeno na prigodnome uzorku. Od ukupnog broja sudionika (N=354), 50,3% bile su djevojčice (N=178), a 49,7% dječaci (N=176). Istraživanje je provedeno u nekim osnovnim školama iz četiri županije: Grad Zagreb (N=265), Sisačko-moslavačka županija (N=17), Krapinsko-zagorska županija (N=13) i Vukovarsko-srijemska županija (N=59). U Gradu Zagrebu sudjelovale su: Osnovna škola Augusta Šenoe, Osnovna škola Davorina Trstenjaka, Osnovna škola Dragutina Domjanića, Osnovna škola Ivana Gorana Kovačića, Osnovna škola Luka, Osnovna škola Matije Gupca, Osnovna škola Nikole Tesle, Osnovna škola Savski Gaj, Osnovna škola Voltino, Osnovna škola Zapruđe i Osnovna škola Žitnjak. Iz Sisačko-moslavačke županije sudjelovala je Osnovna škola Mladost, Lekenik, iz Krapinsko-zagorske županije Osnovna škola Augusta Cesarca, Krapina te iz Vukovarsko-srijemske županije Osnovna škola Josipa Lovretića, Vinkovci i Osnovna škola Mitnica, Vukovar. Iz Osnovne škole Mitnica, Vukovar sudjelovala su dva četvrta razreda, iz Osnovne škole Žitnjak tri četvrta razreda, dok je iz ostalih osnovnih škola sudjelovao po jedan četvrti razred. U uzorak nisu uključeni radovi 6 učenika, za koje su se učitelji izjasnili da su učenici s posebnim potrebama.

11.6. Prikupljanje podataka

Istraživanje je provedeno tijekom ožujka i travnja 2018. godine, u školskoj godini 2017./2018. Autorica rada je školama u Gradu Zagrebu osobno dostavila obrasce, a istraživanje su proveli učiteljice i učitelji svakoga razreda. Osnovnim školama iz drugih županija materijali su dostavljeni poštom te na isti način vraćeni. Vrijeme za prepisivanje teksta nije bilo ograničeno, učenici su mogli pisati pisaljkom prema želji, a brisanje je bilo dopušteno.

Tijekom analiziranja i vrednovanja učeničkih radova u obzir nisu uzimane gramatičke, pravopisne i stilske pogreške. Odstupanje od slovopisa procjenjivalo se

na temelju smjera pisanja te veličine i proporcije slova. Istraživanje je bilo anonimno.

11.7. Instrument istraživanja

Instrument za istraživanje strukturiran je posebno za izradu ovoga diplomskoga rada, a uključivao je obrazac za učenike i obrazac za učitelje. Obrazac za učenike sastojao se od prilagođenog teksta Kamen autorice Ljubice Balog i mjesta za prepisivanje. Tekst je prilagođen istraživanju na način da su nadodane ili izmijenjene neke riječi kako bi sva slova bila zastupljena. Obrazac za učitelje sastojao se od informativnih pitanja o nazivu osnovne škole, mjestu rada, godinama radnoga staža i stečenoj stručnoj spremi. Oba obrasca nalaze se u prilogima.

12. Rezultati istraživanja

Prije statističke obrade podataka, ispunjeni obrasci su numerirani i izdvojen je dio koji se neće analizirati. Distribucija normaliteta nije testirana zbog binomnosti varijabli (1 = ne odstupa i 2 = odstupa). Za statističku analizu podataka prema godinama radnog staža učitelja, grupiranjem su formirane tri kategorije: I. kategorija (4 - 20 godina radnog staža), II. kategorija (22 – 32 godine radnog staža) i III. kategorija (33 – 40 godina radnog staža).

U početku statističke analize napravljena je deskriptivna statistika koja je prikazana u Tablici 1.

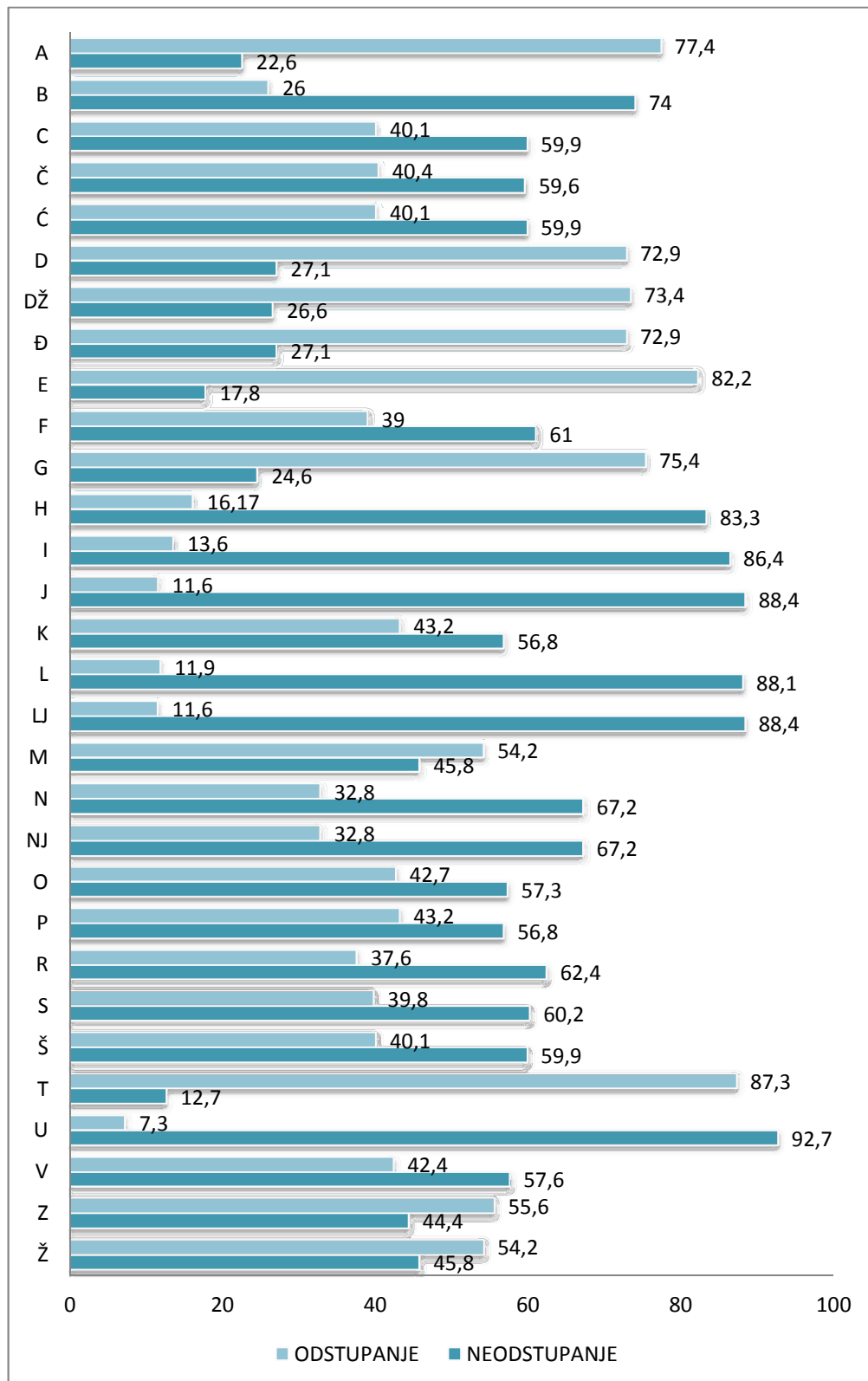
Tablica 1. Deskriptivna statistika

Spol učenika	Broj	Postotak
M	176	49,7 %
Ž	178	50,3 %
Županija		
Broj	Postotak	
Grad Zagreb	265	74,9 %
Sisačko-moslavačka	17	4,8 %
Krapinsko-zagorska	13	3,7 %
Vukovarsko-srijemska	59	16,7 %
Spol učitelja		
Broj	Postotak	
M	39	11 %
Ž	315	89 %
Stručna sprema učitelja		
Broj	Postotak	
VŠS	227	64,1 %
VSS	127	35,9 %
Godine staža učitelja		
Postotak		
4	5,4 %	
13	3,7 %	
14	5,1 %	
20	11 %	
22	11,3 %	
25	5,9 %	
27	15,3 %	
32	7,1 %	
33	5,1 %	
36	6,2 %	
37	12,1 %	
40	11,9 %	

12.1. Odstupanje u svakom pojedinom slovu

Zatim je ispitano koliko svako pojedino slovo odstupa od slovopisa, što je prikazano na Grafu 1. Može se vidjeti kako su za pojedina slova odstupanja znatnije veća.

Graf 1. Ukupno odstupanje po pojedinom slovu u postocima

Zbog binomnih varijabli, nije testirana normalanost te je iz toga razloga provedena neparametrijska statistička obrada podataka. Kako bi mogli provjeriti hipoteze, rezultati su testirani hi-kvadratom prema problemima.

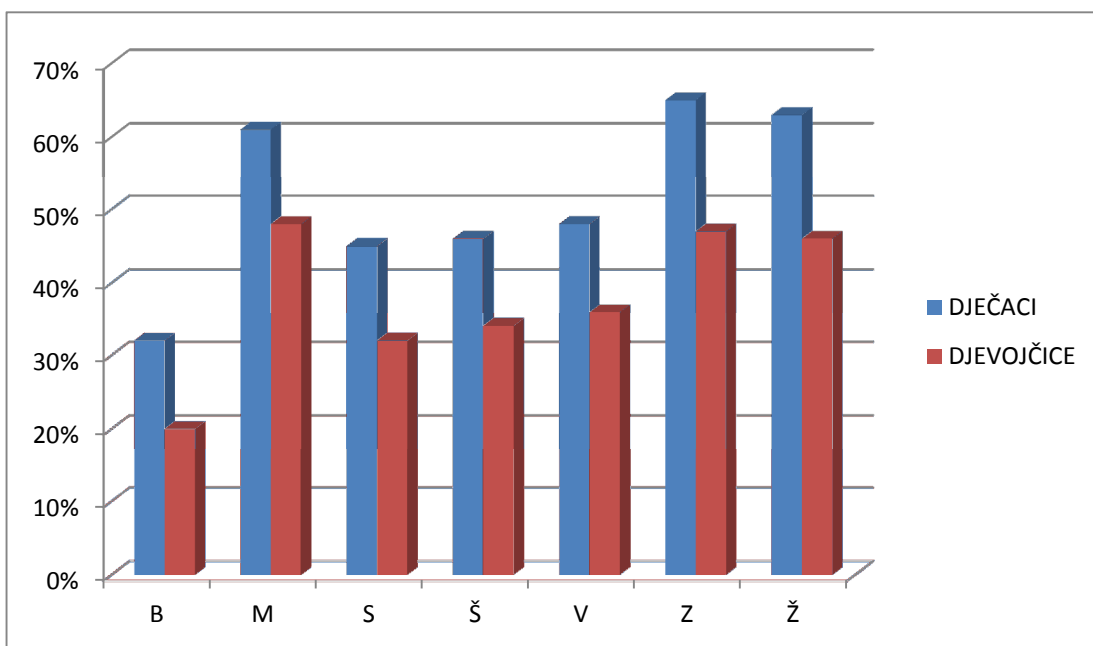
12.1.1. Odstupanje od svakog pojedinog slova s obzirom na spol učenika

Testiranjem hi-kvadrata dobiveni su rezultati koji pokazuju statistički značajno odstupanje u sljedećim slova:

- B ($\chi^2 = 7,448$; $p < 0,01$), gdje 32 % dječaka i 20 % djevojčica odstupa od slovopisa
- M ($\chi^2 = 6,065$; $p < 0,05$), gdje 61 % dječaka i 48 % djevojčica odstupa od slovopisa
- S ($\chi^2 = 4,620$; $p < 0,05$), gdje 45 % dječaka i 32 % djevojčica odstupa od slovopisa
- Š ($\chi^2 = 5,089$; $p < 0,05$), gdje 46 % dječaka i 34 % djevojčica odstupa od slovopisa
- V ($\chi^2 = 6,039$; $p < 0,05$) gdje 48 % dječaka i 36 % djevojčica odstupa od slovopisa
- Z ($\chi^2 = 11,804$; $p < 0,01$) gdje 65 % dječaka i 47 % djevojčica odstupa od slovopisa
- Ž ($\chi^2 = 10,998$; $p < 0,01$) gdje 63 % dječaka i 46 % djevojčica odstupa od slovopisa.

U Grafu 2. rezultati će biti prikazani i grafički.

Graf. 2. Grafički prikaz rezultata odstupanja pojedinog slova obzirom na spol učenika

12.1.2. Odstupanje od svakog pojedinog slova s obzirom na godine staža učitelja

Testiranjem hi-kvadrata dobiveni su rezultati da statistički značajno, s obzirom na godine staža učitelja, odstupaju slova:

- A ($\chi^2 = 14,568$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža
- C ($\chi^2 = 8,274$; $p < 0,05$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža
- Č ($\chi^2 = 8,274$; $p < 0,05$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža
- Ć ($\chi^2 = 9,909$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža

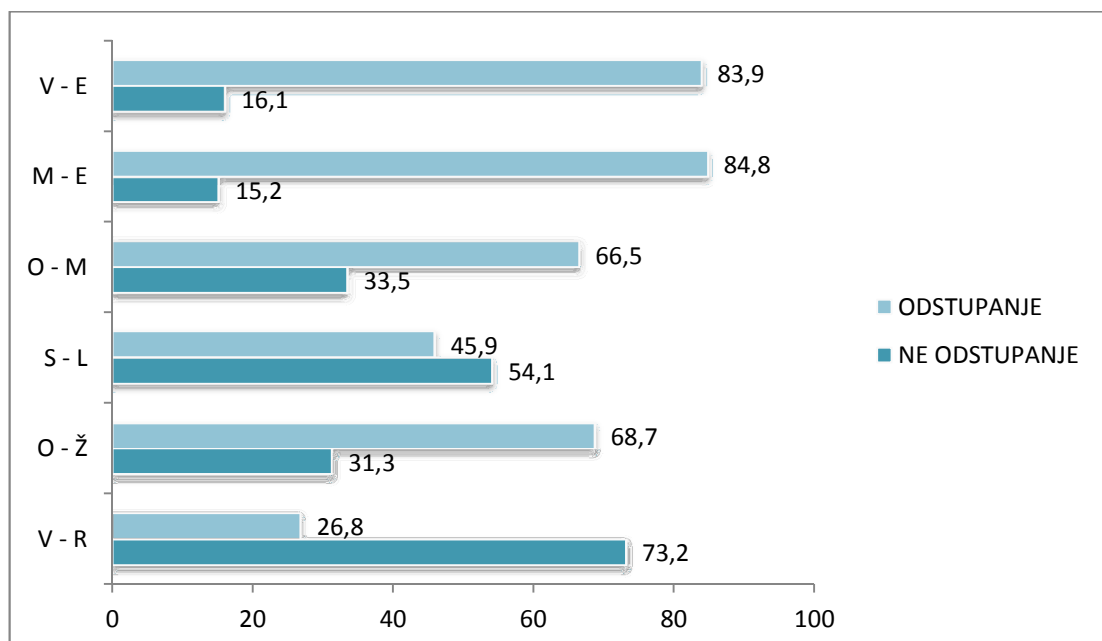
- D ($\chi^2 = 9,695$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža
- DŽ ($\chi^2 = 11,766$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža
- Đ ($\chi^2 = 9,695$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža
- G ($\chi^2 = 11,081$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža
- I ($\chi^2 = 12,872$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža
- J ($\chi^2 = 13,912$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža
- K ($\chi^2 = 13,050$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža
- LJ ($\chi^2 = 6,858$; $p < 0,05$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža
- M ($\chi^2 = 21,228$; $p = 0,00$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža
- N ($\chi^2 = 16,562$; $p = 0,00$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža
- NJ ($\chi^2 = 14,321$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža

- P ($\chi^2 = 10,365$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža
- R ($\chi^2 = 13,946$; $p < 0,01$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 33 – 40 godina radnog staža
- S ($\chi^2 = 35,477$; $p = 0,00$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža
- Š ($\chi^2 = 32,988$; $p = 0,00$), gdje učenici najviše odstupaju u slovopisu kod učitelja u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža

12.2. Odstupanje u specifičnom povezivanju određenih slova

Zatim je ispitano koliko je odstupanje za svako specifično povezivanje, što je prikazano na Grafu 3.

Graf 3. Ukupno odstupanje za specifična povezivanja u postocima

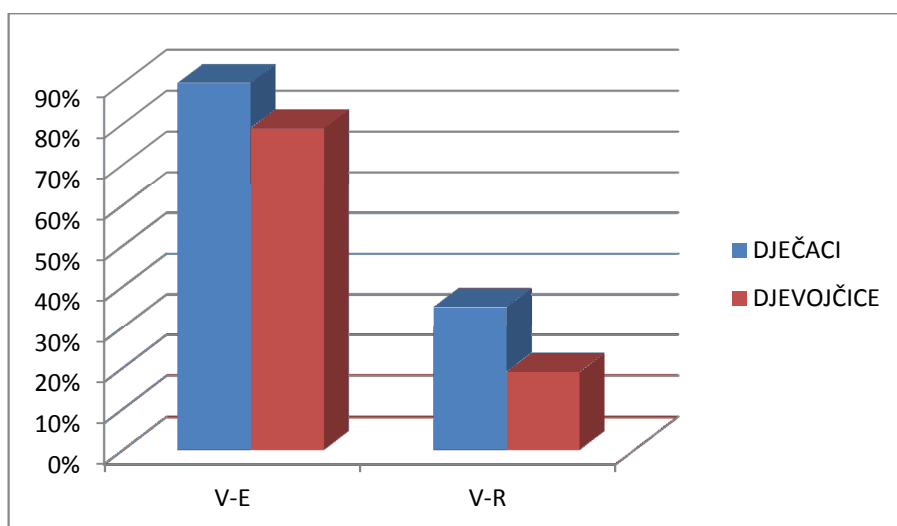
12.2.1. Odstupanja u specifičnom povezivanju određenih slova s obzirom na spol učenika

Testiranjem hi-kvadrata dobiveni su rezultati koji pokazuju statistički značajno odstupanje u povezivanju sljedećih slova:

- V-E ($\chi^2 = 8,219$; $p < 0,01$), gdje 90 % dječaka i 79 % djevojčica odstupa u povezivanju slova „v-e“
- V-R ($\chi^2 = 10,910$; $p < 0,01$), gdje 35 % dječaka i 19 % djevojčica odstupa u povezivanju slova „v-r“

U Grafu 4. rezultati će biti prikazani i grafički.

Graf 4. Rezultati odstupanja u specifičnom povezivanju određenih slova s obzirom na spol učenika

12.2.2. Odstupanje u specifičnom povezivanju određenih slova s obzirom na godine staža učitelja

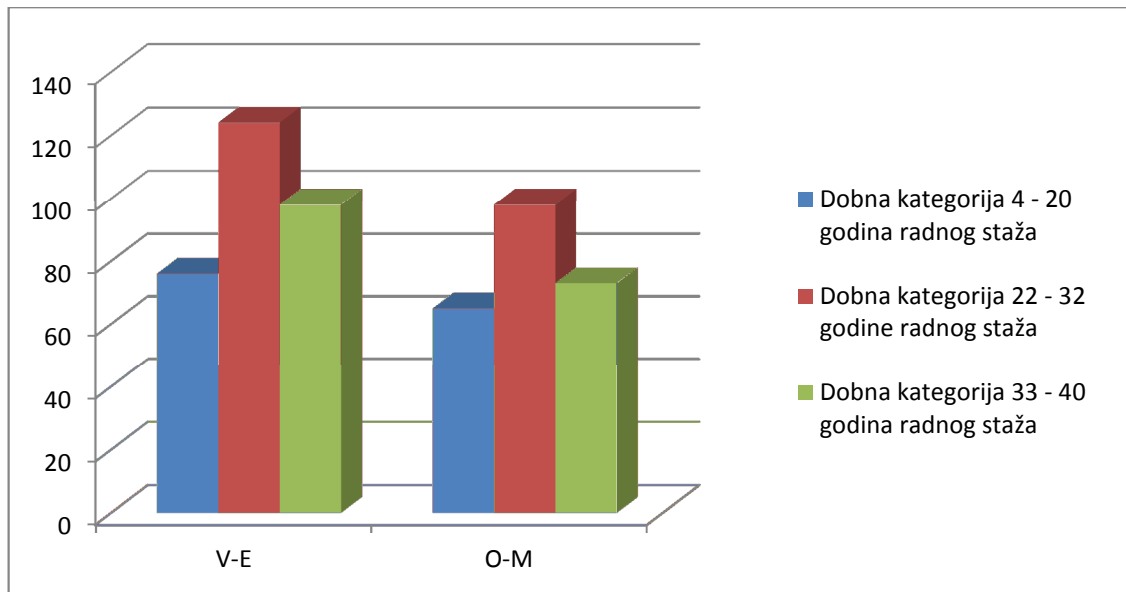
Testiranjem hi-kvadrata dobiveni su rezultati koji pokazuju statistički značajno odstupanje u povezivanju sljedećih slova:

- V-E ($\chi^2 = 6,616$; $p < 0,05$), gdje učenici najviše odstupaju u povezivanju slova „v-e“ kod učitelja u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža

- O-M ($\chi^2 = 6,866$; $p < 0,05$), gdje učenici najviše odstupaju u povezivanju slova „o-m“ kod učitelja u dobnoj kategoriji 22 – 32 godine radnog staža, a najmanje u dobnoj kategoriji 4 – 20 godina radnog staža

U Grafu 5. rezultati će biti prikazani i grafički.

Graf 5. Rezultati odstupanja u specifičnom povezivanju određenih slova s obzirom na spol učenika

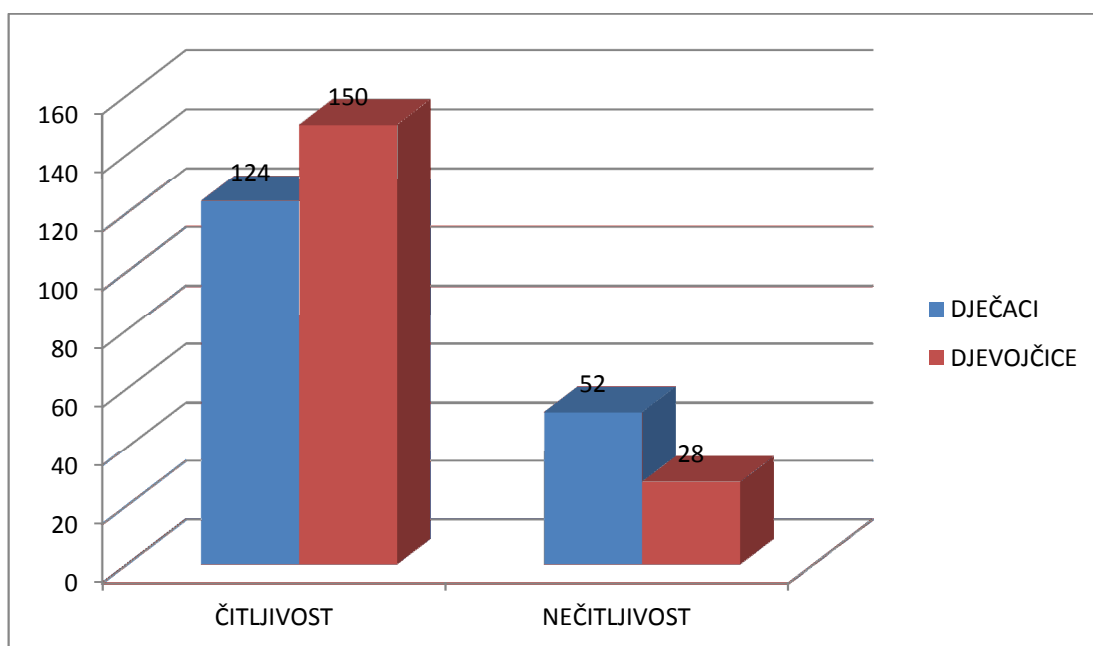
12.3. Narušavanje čitljivost teksta

Deskriptivnom statistikom ispituje se narušava li se čitljivost teksta.

Rezultati deskriptivne statistike pokazuju da je 77 % učenika pisalo čitljivo, a kod 23 % učenika je čitljivost narušena.

U Grafu 6. bit će prikazani rezultati narušavanja čitljivost obzirom na spol učenika koji su dobiveni hi-kvadratom.

Graf 6. Prikaz rezultata čitljivosti prema spolu učenika u postocima

13. Rasprava

Prilikom procjenjivanja učeničkih radova (1 = ne odstupa, 2 = odstupa) ponajprije se gledao smjer pisanja slova (potez), veličina samoga slova i proporcionalni odnos s drugim slovima. Procjenjivalo se prema subjektivnom dojmu autorice, koja je uspoređivala više istih slova unutar teksta kako bi ocijenila odstupa li se ili ne odstupa od slovopisa. Za slova koja su se pojavljivala i kao velika i kao mala, procjenjivano je malo rukopisno slovo.

Prilikom analize uočeno je da izrazito velik broj učenika nije prepisao naslov rada i/ili ime autora, iako je naznačeno da se tekst u cijelosti prepíše. Nadalje, učenici teško prate crtovlje. Tome je mogući razlog što je crtovlje u obrascu izrađeno od jednostavnih crta, a ne kao standardizirano crtovlje za školska slova. Primjećuje se da velik broj učenika započne prepisivati tekst poštivajući slovopis, uredno i čitko, no prema kraju teksta urednost i čitljivost se smanjuju, vjerojatno zbog pada koncentracije. Zanimljiva je i činjenica da se unutar razreda najčešće javljaju iste pogreške, što je evidentno stvar pogrešnog poučavanja. Postavlja se pitanje zašto učitelji ne poučavaju slova koja su propisana standardom i kako su prikazana u početnicama. Za određena slova, primjerice „h“ ili „l“, vidljivi su ulazni potezi, koje

novi slovopis ne nalaže, već ih smatra suvišnima. Time se ponovno postavlja pitanje pogrešnog poučavanja. Isti problem navele su i istaknule Grabovac i Kaćunko (2015) u svome istraživanju. Kod velikog broja učenika vidljivo je da je rukopis formiran.

Na Grafu 1. prikazano je odstupanje u postocima za svako pojedino slovo. Vidljivo je da su za neka slova odstupanja značajnija. Neka slova, kao što su „b“, „h“, „i“, „j“, „l“, „lj“ ili „o“, pokazala su da učenici većinom ne odstupaju od slovopisa. Pretpostavlja se da je razlog tome što se navedena slova školskoga pisma minimalno razlikuju ili ne razlikuju od oblika slova koji su se poučavali prije uvođenja standarda. Primijećena je i tendencija da se slovo piše u jednome potezu. Navedeno se posebno uočava na slovima „g“, „a“ i „d“, što se očituje u rezultatima koji pokazuju da učenici značajno odstupaju od slovopisa. Slova vrlo sličnog oblika pokazuju i vrlo slične rezultate („c“, „č“ i „ć“, „d“, „dž“ i „đ“, „l“ i „lj“, „n“ i „nj“, „s“ i „š“, „z“ i „ž“). Podaci za slova „m“ i „n“ pokazuju različite rezultate, iako su slova slična. Standardom je oblik slova promijenjen u odnosu na prijašnje oblike. Uočeno je kako se standard za slovo „n“ u znatnije većoj mjeri poštuje, dok je za slovo „m“ uočeno vrlo često mijenjanje oblika unutar jednog rada. Najznačajnija odstupanja od slovopisa uočavaju se kod slova „e“ i „t“. Uvođenjem standarda slovu „e“ temeljno je izmijenjen smjer pisanja, za koji je očito da se u vrlo maloj mjeri primjenjuje. Slovu „t“ smanjena je visina, koja se u većini slučajeva ne poštuje. Iako postoje znanstveno utemeljeni razlozi zbog kojih je standardom uveden takav specifičan oblik i smjer pisanja, nije poznato zašto se učitelji ne pridržavaju istoga.

Ispitujući odstupanja svakog pojedinog slova prema spolu učenika, uočeno je da u svim slučajevima (slova „b“, „m“, „s“, „š“, „v“, „z“ i „ž“) dječaci statistički značajno više odstupaju od djevojčica. Time prva hipoteza nije potvrđena. U istraživanju Kolar Billege (2008) podaci o procjenjivanju količine prepisanoga teksta pokazuju da djevojčice prepisuju značajno više. Pri procjenjivanju vremena potrebnog za čitanje teksta, statistički značajna razlika s obzirom na spol nije uočena.

Drugom hipotezom očekivano je da će učenici učitelja s više godina radnog staža manje odstupati od slovopisa. Prema istraživanju Grabovac i Kaćunko (2015), učitelji s više godina radnoga staža više poštuju standard pri poučavanju. Hipoteza je djelomično potvrđena, jer u osam slučajeva (slova „a“, „c“, „č“, „ć“, „d“, „dž“, „đ“, „g“) najviše odstupaju učenici učitelja II. kategorije (22 – 32 godine radnog staža), u

sedam slučajeva (slova „i“, „j“, „k“, „lj“, „r“, „s“, „š“) učenici učitelja I. kategorije (4 – 20 godina radnog staža) i u četiri slučaja (slova „m“, „n“, „nj“, „p“) učenici učitelja III. kategorije (33 – 40 godina radnog staža). Najmanje odstupanja pokazali su učenici učitelja III. kategorije u osam slučajeva (slova „c“, „č“, „ć“, „i“, „j“, „k“, „lj“, „r“), učenici učitelja II. kategorije u šest slučajeva (slova „m“, „n“, „nj“, „p“, „s“, „š“) i učenici učitelja I. kategorije u pet slučajeva (slova „a“, „d“, „dž“, „đ“, „g“).

Za procjenjivanje specifičnog povezivanja odabrani su, prema mišljenju autorice, primjeri u kojima je jasno vidljivo poštuju li učenici slovopis. Povezivanje „v-e“ i „m-e“ odabrano je kako bi se provjerilo pišu li i spajaju li učenici slovo „e“ na ispravan način, i to povezivanjem odozgo („v-e“) i odozdo („m-e“). Statistički podaci u postocima vrlo su slični i vidljivo je da izrazito velik broj učenika odstupa. Povezivanjem „o-m“ ispitivano je povezuju li učenici slovo „o“ s drugim slovima u jednom potezu ili u dva, kako standard nalaže. Zbog istoga je razloga odabrano povezivanje „o-ž“. Podaci pokazuju sličnost u oba primjera. Učenici većinom odstupaju, no ne tako izraženo kao u prethodna dva primjera povezivanja. Povezivanje „s-l“ odabrano je kako bi se provjerilo prekida li se potez nakon slova „s“, što standard nalaže. Za ovo specifično povezivanje nije velika razlika, no učenici većim dijelom poštuju standard. Povezivanje „v-r“ odabrano je da bi se ispitalo poštuju li učenici smjer pisanja i oblik oba slova, iz razloga što je uočeno da su u nekim učeničkim radovima ova dva slova vrlo slična. Podaci su pokazali da učenici u velikoj mjeri poštuju slovopis.

Nul-hipoteza o statistički značajnoj povezanosti specifičnoga povezivanja i spola učenika je opovrgnuta jer postoji razlika u smjeru da dječaci odstupaju više od djevojčica. Statistički značajna razlika vidljiva je za povezivanja „v-e“ i „v-r“.

Nul-hipoteza o statistički značajnoj povezanosti specifičnoga povezivanja i godina radnog staža učitelja također je opovrgnuta. Statistički značajna razlika uočava se u povezivanju „v-e“ i „o-m“. U oba slučaja najviše odstupaju učenici učitelja II. kategorije (22 – 32 godine radnog staža), a najmanje učenici učitelja I. kategorije (4 – 20 godina radnog staža).

Posljednja hipoteza vezana uz čitljivost teksta je potvrđena jer je većina tekstova učenika čitljiva. Kao što navode rezultati istraživanja Kolar Billege (2015), učitelji smatraju da je čitkost tekstova potrebno vrednovati.

14. ZAKLJUČAK

Rezultati dobiveni statističkom obradom podataka za svako pojedino slovo pokazali su da dječaci značajnije više odstupaju od slovopisa nego djevojčice, čime je prva hipoteza opovrgnuta. Statistički značajna razlika uočena je i u pisanja slova s obzirom na godine staža učitelja. Najviše (u osam slučajeva) odstupaju učenici učitelja II. kategorije (22 – 32 godine radnoga staža), podjednako (u sedam slučajeva) odstupaju učenici učitelja I. kategorije (4 – 20 godina radnoga staža), a najmanje (u četiri slučaja) odstupaju učenici učitelja III. kategorije (33 – 40 godina radnog staža), čime je druga hipoteza djelomično potvrđena. Ispitujući specifično povezivanje određenih slova i spol učenika, uočena je statistički značajna razlika, koja pokazuje da dječaci odstupaju značajnije više od djevojčica. Nul-hipoteza time je opovrgnuta jer postoji razlika s obzirom na spol. Sljedeća nul-hipoteza također je opovrgnuta, jer je uočena statistički značajna razlika između specifičnog povezivanja određenih slova i godina radnog staža učitelja. U oba slučaja najviše se odstupali učenici učitelja II. kategorije (22 – 32 godine radnoga staža), a najmanje učenici učitelja I. kategorije (4 – 20 godina radnoga staža). Posljednja hipoteza je potvrđena jer u velikoj većini učeničkih radova čitljivost nije narušena.

Za istraživanje je odabran uzorak učenika četvrtih razreda jer su oni prva generacija koja je poučavana novom školskom slovopisu. S obzirom na prethodna istraživanja koja su pokazala da je izostala stručna potpora učiteljima, cilj je bio vidjeti kako se razvio rukopis tih učenika. Ovo istraživanje, kao i prethodna, postavljaju pitanje zašto se u velikoj mjeri propisani standard ne poštuje i zašto se poučavanje slovopisa često odvija prema individualnim motivima učitelja.

Na kraju ovoga rada može se zaključiti kako je i dalje potrebno posebnu pažnju pridavati poučavanju slovopisa u prvome razredu, jer bi on trebao biti temelj rukopisa učenika. U skladu s time, od izuzetne je važnosti učiteljima pružiti snažnu stručnu potporu. Poštivanje propisanoga dužnost je učitelja, znanstveno i umjetnički standardiziran slovopis element je hrvatskoga jezičnoga identiteta i kulture hrvatskoga jezika.

LITERATURA

- Alerić, M., Gazdić-Alerić, T. (2013). *Hrvatski u upotrebi*. Zagreb: Profil.
- Bežen, A. (2002). *Metodički pristupi početnom čitanju i pisanju na hrvatskom jeziku*. Zagreb: Profil.
- Bežen, A. (2008). *Meodika – znanost o poučavanju nastavnog predmeta*. Zagreb: Učiteljski fakultet, Profil.
- Bežen, A., Budinski, V., Kolar Billege, M. (2012). *Što, zašto, kako u poučavanju hrvatskoga jezika*. Zagreb: Učiteljski fakultet, Profil.
- Bežen, A., Kolar Billege, M. (2008). Zastupljenost pisanih i tiskanih slova u rukopisnim tekstovima učenika osnovne škole. U D. Pavličević-Franić, A. Bežen (Ur.), *Rano učenje hrvatskoga jezika 2: drugi međunarodni specijalizirani znanstveni skup* (str. 436-448). Zadar: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Bežen, A., Reberski, S. (2014). *Početno pisanje na hrvatskome jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Budinski, V. (2015). „Metodički sadržajno-vremenski optimum poučavanja početnog čitanja i pisanja na hrvatskom jeziku“, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Budinski, V. (2017). Podloge za standardiziranje optimalnoga metodičkog sadržajno-vremenskog okvira za poučavanje početnoga čitanja i pisanja na hrvatskome jeziku. *Napredak*, 158(1-2), 11-32.
- Budinski, V., Barun, I. (2013). Kurikulsko planiranje početnog čitanja i pisanja – razina usvojenosti početnog pisanja na kraju školske godine u prvom razredu osnovne škole. U A. Bežen, B. Majhut (Ur.), *Kurikul ranog učenja hrvatskoga/materinskoga jezika* (str. 29-42). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Europski centar za sustavna i napredna istraživanja.
- Budinski, V., Diković, M., Ivančić, G., Veronek-Germadnik, S., Kolar Billege, M. (2017). *P kao početnica – metodički priručnik*. Zagreb: Profil Klett.
- Grabovac, Z., Kaćunko, I. (2015). *Mišljenje učitelja o novom standardiziranom školskom pismu*. Zagreb, <https://apps.unizg.hr/rektorova-nagrada/javno/stari-radovi/3076/preuzmi>. Pristupljeno 3. srpnja 2018.

Grahovac-Pražić, V. (2008). Početnica kao čimbenik postignuća u čitanju i pisanju. U D. Pavličević-Franić, A. Bežen (Ur.), *Rano učenje hrvatskoga jezika 2: drugi međunarodni specijalizirani znanstveni skup* (str. 368-381). Zadar: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Grahovac-Pražić, V. (2010). Hrvatska grafija u rukopisnim tekstovima učenika. U D. Pavličević-Franić, A. Bežen (Ur.), *Društvo i jezik: višejezičnost i višekulturalnost* (str. 377-386). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Europski centar za sustavna i napredna istraživanja.

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013). *Hrvatski pravopis*, <http://pravopis.hr/>. Pristupljeno 3. srpnja 2018.

Kolar Billege, M. (2008). Kvantitativni pokazatelji postignuća u čitanju i pisanju na kraju prvoga razreda. U D. Pavličević-Franić, A. Bežen (Ur.), *Rano učenje hrvatskoga jezika 2: drugi međunarodni specijalizirani znanstveni skup* (str. 382-399). Zadar: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Kolar Billege, M. (2014). „Metodički pristup određivanju sadržaja poučavanja i kognitivnih ishoda učenja za nastavni predmet Hrvatski jezik u primarnom obrazovanju“, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.

Kolar Billege, M. (2015). Teachers' Opinions on the Teaching Methodology for Standard School Scripts in Initial Reading and Writing in the Croatian Language (Mišljenje učitelja o metodičkim aspektima uvođenja standardnih školskih pisama u početno čitanje i pisanje na hrvatskome jeziku). *Croatian Journal of Education*, 17(2), str. 411-452.

Kolar Billege, M., Budinski, V. (2015). Predstavljanje hrvatskoga jezika novom školskom grafijom u metodičkome kontekstu. U S. Blažetin (Ur.), *XII. međunarodni kroatistički znanstveni skup* (str. 329-338). Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.

Kuharić, V. (2013). Smjernice za definiranje prijedloga standarda tipografije i prijeloma udžbenika za početno čitanje i pisanje na hrvatskom jeziku u prvom razredu osnovne škole. U A. Bežen, B. Majhut (Ur.), *Kurikul ranog učenja*

hrvatskoga/materinskoga jezika (str.75-90). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Europski centar za sustavna i napredna istraživanja.

Europska komisija (2011). *Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja* (ISCED), <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>. Pristupljeno 3. srpnja 2018.

Mendeš, B. (2008). Početnica hrvatskoga jezika – temeljni školski udžbenik. *Školski vjesnik*, 57(1-2), 43-58.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb, http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelji/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf. Pristupljeno 3. srpnja 2018.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2014). *Katalog obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za šk. god. 2014./2015.*, <https://mzo.hr/hr/katalog-obveznih-udzbenika-pripadajucih-dopunskih-nastavnih-sredstava-za-osnovnu-skolu-gimnazije?cat=209>. Pristupljeno 3. srpnja 2018.

Reberski, S. (2008). Slovni standardi u početnicama. U D. Pavličević-Franić, A. Bežen (Ur.), *Rano učenje hrvatskoga jezika 2: drugi međunarodni specijalizirani znanstveni skup* (str. 469-485). Zadar: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Reberski, S. (2010). Komparativna analiza oblikovno-tipografskih aspekata udžbenika za početno učenje materinskoga jezika u Hrvatskoj i Sloveniji. U D. Pavličević-Franić, A. Bežen (Ur.), *Društvo i jezik: višejezičnost i višekulturalnost* (str. 361-375). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Europski centar za sustavna i napredna istraživanja.

Reberski, S. (2013). Prijedlog pisama za poučavanje pisanja i čitanja u početnom učenju hrvatskoga jezika kao osnova tipografsko-rukopisnih standarda. U A. Bežen, B. Majhut (Ur.), *Kurikul ranog učenja hrvatskoga/materinskoga jezika* (str. 91-101). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Europski centar za sustavna i napredna istraživanja.

Rosandić, D. (2002). *Od slova do teksta i metateksta*. Zagreb: Profil.

Silić, J., Pranjković, I. (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Narodne novine (2008). *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj školi* (NN 87/2008), https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html.

Pristupljeno 3. srpnja 2018.

PRILOZI

Prilog 1: Obrazac za učitelje

Upitnik za učiteljice/učitelje 4. razreda osnovne škole

Razredni odjel: _____

Naziv osnovne škole: _____

Županija: _____

Grad/mjesto: _____

Ukupan broj učenika u razredu: _____

Broj dječaka: _____

Broj djevojčica: _____

Spol: M Ž

Broj godina staža učiteljice/učitelja: _____

Stručna sprema učiteljice/učitelja: VSS VSS mr. / mr. sc. / dr. sc.

Prilog 3: Primjeri ispunjenih obrazaca za učenike

Djevojčica Dječak

Razred: 4b 175

Prepiši tekst pisanim slovima.

Kamen

Na kamen se može sjesti kad si umoran. Zgodno je leći na veliki, ravni kamen pokraj mora. Ako si spretan, možeš preskakati kamenje. Kamen možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga mama ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpcu oko vrata.

~~Kamenčiće možeš baciti tako da skaču po morskoj površini kao žabice. Kamen može biti opasan udariti ti ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ predom, jer može zaraditi u najgorem prizoru. Može zaraditi i olovu leću dok vjetar puše. A što bi neko bio ptičar?~~

Kamen

Prema tekstu Ljubice Balog

Na kamene se može sjesti kad si umoran.
Zgodno je leći na veliki, ravni kamen pokraj mora.
Ako si spretan, možeš preskakati kamenje. Kamen
možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga
mama ne pronađe. Kamen s rupom može te
poslužiti kao privjesak obješen na
lijepu vrpcu oko vrata. Kamenčiće možeš
baciti tako da skaču po morskoj površini
kao žabice. Kamen može biti opasan udariti
ti ga nogom. Kamen je opasan i ako ga
šalješ predom, jer može zaraditi u
najgorem prizoru. Može zaraditi i olovu
leću dok vjetar puše. A što bi neko
bio ptičar?

Djevojčica

Dječak

Razred: 4.C

Prepiši tekst pisanim slovima.

283

Kamen

Na kamen se može sjesti kad si umoran. Zgodno je leći na velik, ravni kamen pokraj mora. Ako si epretan, možeš preskakati kamenje. Kamen možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga mama ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpču oko vrata.

Kamenčiće možeš baciti tako da skaču po morskoj površini kao žabice. Kamen može biti opasan udariš li ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ praćkom, jer može završiti u nečijem prozoru. Može pogoditi i pticu u letu dok vjeter fijuče. A što bi nebo bez ptica?

Prema tekstu Ljubice Balog

Kamen

Na kamen se može sjesti kad si umoran. Zgodno je leći na veliki, ravni kamen pokraj mora. Ako si epretan, možeš preskakati kamenje. Kamen možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga mama ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpču oko vrata.

Kamenčiće možeš baciti tako da skaču po morskoj površini kao žabice. Kamen može biti opasan udariš li ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ praćkom, jer može završiti u nečijem prozoru. Može pogoditi i pticu u letu dok vjeter fijuče. A što bi nebo bez ptica?

Prema tekstu Ljubice Balog

Djevojčica

Dječak

Razred: 4. b

Prepiši tekst pisanim slovima.

289

Kamen

Na kamen se može sjesti kad si umoran. Zgodno je leći na veliki, ravni kamen pokraj mora. Ako si spretan, možeš preskakati kamenje. Kamen možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga mama ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpcu oko vrata.

Kamenčiće možeš bacati tako da skaču po morskoj površini kao žabice. Kamen može biti opasan udariš li ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ praćkom, jer može završiti u nečijem prozoru. Može pogoditi i pticu u letu dok vjetar fijuče. A što bi nebo bez ptica?

Prema tekstu Ljubice Balog

Kamen

Na kamen se može sjesti kad si umoran.
Zgodno je leći na veliki, ravni kamen pokraj mora.
Ako si spretan, možeš preskakati kamenje. Kamen
možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga mama
ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao
privjesak obješen na lijepu vrpcu oko vrata.
Kamenčiće možeš bacati tako da skaču po morskoj
površini kao žabice. Kamen može biti opasan udariš
li ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ praćkom
jer može završiti u nečijem prozoru. Može pogoditi
i pticu u letu dok vjetar fijuče. A što bi nebo bez ptica?

Prema tekstu Ljubice Balog

Djevojčica

Dječak

Razred: 4.e

209

Prepiši tekst pisanim slovima.

Kamen

Na kamen se može sjesti kad si umoran. Zgodno je leći na veliki, ravni kamen pokraj mora. Ako si spretan, možeš preskakati kamenje. Kamen možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga mama ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpču oko vrata.

Kamenčiće možeš bacati tako da skaču po morskoj površini kao žabice. Kamen može biti opasan udariš li ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ praćkom, jer može završiti u nečijem prozoru. Može pogoditi i pticu u letu dok vjetar fijuče. A što bi nebo bez ptica?

Prema tekstu Ljubice Balog

Kamen

Na kamen se može sjesti kad si umoran. Zgodno je leći na veliki, ravni kamen pokraj mora. Ako si spretan, možeš preskakati kamenje. Kamen možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga mama ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpču oko vrata. Kamenčiće možeš bacati tako da skaču po morskoj površini kao žabice. Kamen može biti opasan udariš li ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ praćkom, jer može završiti u nečijem prozoru. Može pogoditi i pticu u letu dok vjetar fijuče. A što bi nebo bez ptica.

Prema tekstu Ljubice Balog

Djevojčica

Dječak

Razred: 4.a

Prepiši tekst pisanim slovima.

196

Kamen

Na kamen se može sjesti kao i na travu, žigom se ladi na vešici, ravni kamen pokriva morsk. Ako si spretni, možeš preskočiti kamenje. Kamen možeš nositi u džepu hlače, samo pazi da ga tamo ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpцу oko vrata.

Kamenčić možeš baciti tako da skaču po morskoj površini kao žabica. Kamen može biti opasan udariš li ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ praćkom, jer može završiti u nečijem prozoru. Može pogoditi i pticu u letu dok vjetar fijuče. A što bi nebo bez ptica?

Prema tekstu Ljubice Balog

Kamen

Na kamen se može sjesti kao i na travu.
Žigom se ladi na vešici, ravni kamen pokriva morsk.
Ako si spretni, možeš preskočiti kamenje.
Kamen možeš nositi u džepu hlače, samo pazi da ga tamo ne pronađe.
Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpцу oko vrata.
Kamenčić možeš baciti tako da skaču po morskoj površini kao žabica.
Kamen može biti opasan udariš li ga nogom.
Kamen je opasan i ako ga šalješ praćkom, jer može završiti u nečijem prozoru.
Može pogoditi i pticu u letu dok vjetar fijuče.
A što bi nebo bez ptica?
Prema tekstu Ljubice Balog.

Djevojčica

Dječak

Razred: 4.A

56

Prepiši tekst pisanim slovima.

Kamen

Na kamen se može sjesti kad si umoran. Zgodno je leći na veliki, ravni kamen pokraj mora. Ako si spretni, možeš preskakati kamenje. Kamen možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga mama ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpču oko vrata.

- Kamenčiće možeš bacati tako da skaču po morskoj površini kao žabice. Kamen može biti opasan udariš li ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ pračkom, jer može završiti u nečijem prozoru. Može pogoditi i pticu u letu dok vjetar fujče. A što bi nebo bez ptica?

Prema tekstu Ljubice Balog

Na kamen se može sjesti kad si umoran. Zgodno je leći na veliki, ravni kamen pokraj mora. Ako si spretni, možeš preskakati kamenje. Kamen možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga mama ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpču oko vrata. Kamenčiće možeš bacati tako da skaču po morskoj površini kao žabice. Kamen može biti opasan udariš li ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ pračkom, jer može završiti u nečijem prozoru. Može pogoditi i pticu u letu dok vjetar fujče. A što bi nebo bez ptica?

Djevojčica

Dječak

Razred: 4.c 9

Prepiši tekst pisanim slovima.

Kamen

Na kamen se može sjesti kad si umoran. Zgodno je leći na veliki, ravni kamen pokraj mora. Ako si spretni, možeš preskakati kamenje. Kamen možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga mama ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpču oko vrata.

Kamen možeš baciti tako da svađa po morskoj površini kao žabica. Kamen možeš biti opasan i ako si ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ poškun, jer može završiti u našim prozorima. Može pogoditi pticu u letu dok vjesaraju. A stabi nebo bez ptica?

Prema tekstu Ljubice Balog

Kamen

Na kamen se može sjesti kad si umoran. Zgodno je leći na veliki, ravni kamen pokraj mora. Ako si spretni, možeš preskakati kamenje. Kamen možeš nositi u džepu hlača, samo pazi da ga mama ne pronađe. Kamen s rupom može ti poslužiti kao privjesak obješen na lijepu vrpču oko vrata. Kamen možeš baciti tako da svađa po morskoj površini kao žabica. Kamen može biti opasan i ako si ga nogom. Kamen je opasan i ako ga šalješ poškun, jer može završiti u našim prozorima. Može pogoditi pticu u letu dok vjesaraju. A stabi nebo bez ptica?
Prema tekstu Ljubice Balog

Izjava o samostalnoj izradi rada

IZJAVA

kojom potvrđujem da sam ja, Valentina Vidović, diplomski rad pod naslovom *Primjena standardnih školskih slova u primarnom obrazovanju* napisala samostalno pod mentorstvom dr. sc. Martine Kolar Billege i sumentorstvom doc. dr. sc. Vesne Budinski.

U radu je korištena literatura navedena na kraju diplomskoga rada.

Valentina Vidović

U Zagrebu, 9. srpnja 2018.